

Stavovi studenata fakulteta društvenih znanosti Sveučilišta u Zagrebu prema prihvatu izbjeglica iz Ukrajine i s Bliskog istoka

Popović, Jelena

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:595564>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-26**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Diplomski studij politologije

Jelena Popović

STAVOVI STUDENATA FAKULTETA DRUŠTVENIH
ZNANOSTI SVEUČILIŠTA U ZAGREBU PREMA PRIHVATU
IZBJEGLICA IZ UKRAJINE I S BLISKOG ISTOKA

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Diplomski studij politologije

STAVOVI STUDENATA FAKULTETA DRUŠTVENIH
ZNANOSTI SVEUČILIŠTA U ZAGREBU PREMA PRIHVATU
IZBJEGLICA IZ UKRAJINE I S BLISKOG ISTOKA

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Vedrana Baričević

Studentica: Jelena Popović

Zagreb, 2024.

Izjavljujem da sam diplomski rad *Stavovi studenata fakulteta društvenih znanosti Sveučilišta u Zagrebu prema prihvatu izbjeglica iz Ukrajine i s Bliskog istoka*, koji sam predala na ocjenu mentorici doc. dr. sc. Vedrani Baričević, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS- bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Jelena Popović

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Teorijski okvir.....	4
3. Metodologija.....	9
4. Prikaz nalaza.....	12
4.1. Općeniti stavovi.....	12
4.2. Grupno specifični stavovi.....	17
4.2.1. Stavovi prema izbjeglicama s Bliskog istoka.....	17
4.2.2. Stavovi prema izbjeglicama iz Ukrajine.....	25
5. Rasprava.....	33
6. Zaključak.....	36
7. Popis literature.....	37
7.1. Ostali izvori.....	41

1. UVOD

Nakon što je Mađarska 2015. podigla zaštitnu ogradu na svojoj granici sa Srbijom, izbjeglički val koji se do tada kretao tom rutom prema srednjoj Europi, preusmjeren je na Hrvatsku. Na početku migrantske krize radilo se o izbjeglicama iz ratom zahvaćenih država, poput, Iraka i Sirije, kojima su se s vremenom priključili i ekonomski migranti iz drugih azijskih i afričkih država. Većina pripadnika tog migrantskog vala, Hrvatsku je vidjela kao tranzitnu zemlju na njihovom putu prema zapadnoj Europi. Procjenjuje se da je tijekom tog izbjegličkog vala kroz Hrvatsku prošlo najmanje 658 000 izbjeglica, od kojih je samo nekolicina zatražila azil u Hrvatskoj, među kojima uglavnom državljani Sirije, Afganistana, Iraka i Alžira (MUP, 2015). Iako se nakon te krize, broj nezakonitih imigranata, koji su se preko zapadno-balkanske rute kretali prema EU, prvotno smanjivao, od 2019. broj imigranata ponovno raste.

U međuvremenu, je ruski napad na Ukrajinu 2022., doveo i do priljeva ukrajinskih izbjeglica, koji su raseljeni diljem EU. Zbog masovnog priljeva ljudi, EU je jednoglasno donijela odluku o aktivaciji Direktive o privremenoj zaštiti, koja, iako postoji od 2001., dotada nikad nije bila aktivirana, čak ni za vrijeme izbjegličke krize 2015. godine. Neki pojedinci su već tada ukazali na nejednak tretman sirijskih i ukrajinskih izbjeglica, poput belgijskog eurozastupnika Guya Verhofstadta, koji je istaknuo kako je EU tu direktivu trebala primijeniti i na sirijske izbjeglice (vijesti.hrt.hr, 2022).

Spomenutom direktivom ukrajinskim je izbjeglicama odobrena boravišna dozvola, pristup tržištu rada i stanovanju, medicinska pomoć i pristup obrazovanju za djecu (consilium.europa.eu, 2023). Prema dostupnim podacima, više od 4,1 milijuna ljudi iz Ukrajine prima pomoć u okviru te direktive (consilium.europa.eu, 2023), a u Hrvatskoj je trenutno registrirano 24 560 ukrajinskih izbjeglica (UNHCR, 2023).

Tijekom izbjegličke krize 2015. godine države članice Unije nisu uspjele postići dogovor o podijeli odgovornosti za izbjeglice te je Europska unija ušla u političku krizu (Pettrachin i Abdou, 2022). Umjesto podjele odgovornosti za zaštitu izbjeglica, došlo je do jačanja migracijskih kontrola na granicama država članica (Pettrachin i Abdou, 2022). U konačnici, nemogućnost drugačijeg dogovora rezultirala je europsko-turskim sporazumom iz 2016. godine koji je imao za cilj prevenirati dolazak izbjeglica na prostor Unije (Hasselbach, 2016). Za razliku od toga, ukrajinska izbjeglička kriza iz 2022. godine ujedinila je zemlje Europske unije (Pettrachin i Abdou, 2022). Države članice koje su se tijekom izbjegličke krize 2015. žestoko protivile prihvatu izbjeglica s Bliskog istoka, poput Mađarske, Poljske, Slovačke i

Češke, su otvorenih ruku prihvatile ukrajinske izbjeglice. Dapače, Poljska, koja je prihvatila 1,5 milijuna ukrajinskih izbjeglica, i Češka, koja je prihvatila 490 000 ukrajinskih izbjeglica, su po broju prihvaćenih izbjeglica iz Ukrajine pri samom vrhu (Jamet, 2023).

Diljem EU stavovi javnog mnijenja oko prihvata ukrajinskih izbjeglica, također su se razlikovali u odnosu na stavove javnosti oko prihvata izbjeglica s Bliskog istoka. Dok je prihvata bliskoistočnih izbjeglica diljem europskih zemalja izazivao otpor među domaćim stanovništvom, koji se prvenstveno očitovao po rastu podrške krajnje desnim strankama i njihovoj antiimigrantskoj retorici, te općenito podršci onim političkim akterima koji su zastupali tvrda stajališta spram imigracija, prihvata ukrajinskih izbjeglica karakteriziran je solidarnosti kakva nije viđena tijekom prethodnih izbjegličkih valova. Spremnost građana na prihvata ukrajinskih izbjeglica, očitovala se i u voljnosti mnogih pojedinaca da zbrinu izbjeglice u vlastitim domovima.

U studiji koja se bavi europskim stavovima prema izbjeglicama nakon ruske invazije na Ukrajinu, Alexandru D. Moise i suradnici (2023) navode da politički i društveni stavovi o prihvatu pojedinih izbjeglica ovise, u velikoj mjeri, o kontekstu i specifičnostima kriza koje generiraju izbjeglička kretanja (Moise et al., 2023: 21). Prema autorima, u ukrajinskoj krizi kritičan je kontekst rata i stavovi o njemu: pojedinci koji podržavaju Ukrajinu i ne vjeruju Rusiji vjerojatnije će podržavati i ukrajinske izbjeglice (Moise et al., 2023: 21). Kako pojedinci mijenjaju svoje percepcije o ratu odnosno ulozi Rusije u njemu, tako mijenjaju i svoje stavove prema ukrajinskim izbjeglicama (Moise et al., 2023: 21). Ističu da se rat neprestano razvija, a zatim taj proces, kao i medijski narativi o njemu, utječu i na percepcije ljudi (Moise et al., 2023: 21).

Andrea Pettrachin i Leila Abdou (2022) ističu da je riječ o kompleksnom i višeslojnom problemu, na kojeg utječu mnogi faktori, poput geografske blizine, percepcije kulturne i etničke bliskosti, te medijskih prikaza pojedinih situacija. Kao primjer navode prikaze ruske invazije Ukrajine kao rata protiv Europe, a Ukrajinaca kao heroja koji brane Zapad protiv jedne od najvećih vojnih sila (Pettrachin, Abdou, 2022). Isabelle Kirk (2022) je analizirala rezultate YouGov studije, u kojoj su ispitivani stavovi britanske javnosti prema izbjeglicama iz Ukrajine i izbjeglicama koje dolaze iz ratnih zona u Afganistanu, Siriji i Somaliji. Za razliku od prethodnih autora, Kirk zaključuje da se topliji stavovi prema ukrajinskim izbjeglicama djelomično mogu objasniti činjenicom da oni nisu percipirani kao prijateljska društvu u odnosu na ostale izbjeglice (Kirk, 2022).

Proučavajući sličnosti i razlike u reakcijama američke i europske javnosti prema ukrajinskim i afganistanskim izbjeglicama, David De Coninck (2023) izbjeglički paradoks objašnjava činjenicom da su razlike koje se prave među migrantima temeljene na nizu njihovih karakteristika, poput etničke i vjerske pripadnosti i slično. Prema njemu, navedeni faktori utječu na formiranje stavova o tome tko bi trebao dobiti pomoć nacionalnih vlada u kriznim vremenima (De Coninck, 2023). U svojoj studiji, Lenka Dražanova (2022) fokusirala se na dobrodošlicu iskazanu prema ukrajinskim izbjeglicama u srednjoj i istočnoj Europi. Dražanova nalazi pet relevantnih faktora. To su blizina, djelomična integriranost Ukrajine u državne i geopolitičke režime koji određuju slobodu kretanja u Europi, osjećaj familijarnosti prema Ukrajincima zbog kulturnih i povijesnih veza, percepcija Rusije kao prijatnije zemlje regije te izostanak percepcije prijatnije od ukrajinskih izbjeglica (Dražanova, 2022).

U domaćoj literaturi mogu se pronaći studije u kojima se ispituju stavovi opće populacije o izbjeglicama, imigrantima i nacionalnim manjinama (v. Baričević i Koska, 2017.; Kumpes, 2018.; Henjak, 2018.; Mesić i Bagić, 2011), studije koje proučavaju stavove javnosti prema stranim radnicima i njihovom utjecaju na tržište rada, kulturu i društvo (Čačić-Kumpes, Gregurović, Kumpes, 2012), ili pak studije koje ispituju zastupljenost i indikatore diskriminacijskih i ksenofobičnih stavova u Republici Hrvatskoj (Centar za mirovne studije, 2013). Pregledom rezultata provedenih istraživanja, većina autora dolazi do sličnih zaključaka, poput onog o tvrdnji da percepcija kulturološke bliskosti predstavlja važan faktor pri oblikovanju stavova, koji će biti povoljniji prema onoj skupini useljenika, koju ispitanici smatraju kulturno bližom.

Pojedine domaće studije u kojima su se ispitivali stavovi studenata prema useljenicima (v. Župarić – Iljić, Gregurović, 2013.; Markovčić, Gregurović, 2020), veću su pažnju posvetile socio-demografskim i kontekstualnim varijablama poput spola, političke orijentacije, stupnja (ne)religioznosti, veličine naselja iz kojeg ispitanik dolazi, znanstvenog područja studija ispitanika i dr., pri čemu rezultati u pravilu ukazuju da će veći doživljaj useljenika kao kulturne prijatnije imati muškarci, studenti tehničkih znanosti, studenti koji se pozicioniraju desno i krajnje desno, koji su uvjereni vjernici i oni koji dolaze iz manjih mjesta.

Oslanjajući se na nalaze provedenih istraživanja, ovaj rad ispituje stavove studenata triju fakulteta društvenih znanosti Sveučilišta u Zagrebu prema izbjeglicama iz Ukrajine i s Bliskog istoka. Cilj rada je utvrditi kakvi su sadržaji stavova studenata prema navedenim skupinama te razlikuju li se (i kako) stavovi prema izbjeglicama s Bliskog istoka u odnosu na

one iz Ukrajine te kako to možemo objasniti. S obzirom da su postojeća istraživanja naglasila značaj percipirane kulturološke bliskosti, za očekivati je da će stavovi studenata prema izbjeglicama iz Ukrajine biti pozitivniji u usporedbi sa stavovima prema izbjeglicama s Bliskog istoka. Nadalje, može se očekivati da će, shodno tome, biti veća i potpora prihvatu i zaštiti izbjeglica iz Ukrajine u odnosu na one s Bliskog istoka.

U sljedećem dijelu rada dan je pregled dosadašnjih istraživanja stavova o useljeništvu općenito te o grupno-specifičnim stavovima. U trećem dijelu rad predstavlja metodologiju istraživanja. U četvrtom dijelu, koji je podijeljen na tri cjeline, nalaze se rezultati istraživanja. U prvom se dijelu raspravlja o općenitim stavovima studenata prema društvenim različitostima, u drugom o stavovima studenata prema izbjeglicama s Bliskog istoka, a u trećem o stavovima studenata prema izbjeglicama iz Ukrajine. U petom dijelu slijedi rasprava te, naposljetku, zaključak rada.

2. TEORIJSKI OKVIR

Istraživanja koja su se bavila proučavanjem i objašnjenjem stavova prema prihvatu imigranata, identificirala su mnogo različitih faktora koji utječu na njihovo oblikovanje. Jens Hainmueller i Daniel Hopkins smatraju da, s obzirom na njihove teoretske temelje, istraživanja o stavovima, možemo podijeliti na dvije šire tradicije. Jedna dolazi iz područja političke ekonomije, a druga iz polja socijalne psihologije (Hainmueller i Hopkins, 2014).

Prema studijama koje pripadaju prvoj tradiciji, tj. političkoj ekonomiji, stavovi o imigrantima mogu se objasniti s obzirom na individualni ekonomski interes. Prema autorima, ta istraživanja proučavaju odnos imigranata i domaće populacije kroz tržište rada ili vladine usluge, iz čega proizlazi objašnjenje kako natjecanje oko ovih resursa između imigranata i 'domaćih' utječe na oblikovanje stavova prema imigrantima. Prema studijama iz područja socijalne psihologije, za ove pretpostavke nema dovoljno empirijskih dokaza (v. Hainmueller i Hopkins, 2014). Prema autorima koji pripadaju ovoj tradiciji, stavovi prema imigrantima uglavnom su oblikovani sociotropnim brigama te je teško odvojiti stavove o ekonomiji od stavova o kulturi: pojedinčev odnos prema kulturi može utjecati na njegov odnos prema ekonomskim pitanjima. Konkretnije, kada pojedinac procjenjuje neku skupinu kao prijatnu kulturi, veća je šansa da će je gledati i u terminima ekonomske prijatnje (Hainmueller i Hopkins, 2014). Giovanni Facchini i Anna Maria Mayda (2009) smatraju da je odnos obratan: pojedinac može biti protiv imigracije iz ekonomskih razloga, a kao posljedicu toga, on može izraziti antiimigrantske stavove i u kontekstu kriminala ili kulture. Rezultati njihove studije

pokazali su da će se pojedinci visokih primanja, a koji žive u zemljama gdje su imigranti većinom nekvalificirani, protiviti njihovom useljavanju budući da ih doživljavaju teretom socijalnoj državi. Obratno vrijedi kada se radi o kvalificiranim imigrantima (Facchini i Mayda, 2009).

Kao što je vidljivo, teško je odrediti koji je od faktora ključan. U svakom slučaju, činjenica je da stavovi o ekonomiji i kulturi mogu biti međusobno vezani. To pokazuju i domaća istraživanja. Primjerice, rad Jadranke Čačić-Kumpes i suradnika (2012) polazi od teze da je najpouzdaniji pojedinačni prediktor antiimigrantskih stavova percepcija imigrantske prijete, koju čine realni i simbolični aspekt. Dok se percepcija realne prijete odnosi na socioekonomske prilike i osjećaj straha zbog prijete gubitka resursa, autori objašnjavaju da percepcija simbolične prijete nastaje kada domaće stanovništvo svojoj kulturi pridaje veliku važnost, a imigrante percipiraju kulturno drugačijima (Čačić-Kumpes et al., 2012). Ispitivanjem stavova punoljetnih građana Hrvatske prema stranim radnicima i njihovom mogućem ulasku na tržište rada, utjecaju na kulturu i vrijednosti hrvatskog društva, te društvenoj distanci spram njih, autori su pokazali da se nespремnost građana da prihvate dolazak stranih radnika ne može pripisati samo strahu od konkurencije na tržištu rada, već i zatvorenosti prema kulturnim različitostima (Čačić-Kumpes et al., 2012).

Valja spomenuti da su neki autori, poput Elise Rustenbach (2010), kritizirali što većina studija testira jedan do dva izvora antiimigrantskih stavova, tvrdeći da se time ne daje potpuna slika. Rustenbach stoga u radu testira osam različitih objašnjenja, uključujući teoriju kulturne marginalnosti, teoriju ljudskog kapitala, političko opredjeljenje, društvenu integraciju, sigurnost susjedstva, teoriju kontakta, strano ulaganje i ekonomsko natjecanje. Prema njoj, testiranje teorija odjednom, omogućava identifikaciju najjačih i najslabijih učinaka na antiimigrantske stavove. Rezultati istraživanja kojeg je provela pokazali su da su antiimigrantski stavovi većinom vođeni međuljudskim povjerenjem, obrazovanjem, izravnim stranim ulaganjem i političkim opredjeljenjem, a pritom je utvrđeno i postojanje jasne veze između antiimigrantskih stavova i društvene integracije¹. Sukladno rezultatima svoje analize, autorica navodi da osjećaj kulturnog afiniteta ima značajan utjecaj na pro-imigrantske stavove, dok ekonomske varijable smatra sekundarnima. Pritom, prema njoj, naglasak je na

¹ Sukladno objašnjenju koje Rustenbach nudi, prema teoriji društvene integracije, pojedinci s visokim razinama međuljudskog povjerenja će vjerojatnije prevladati neizvjesnost povezanu s nepoznatim, te, ili uspostaviti odnose s imigrantima ili jednostavno vjerovati da razlike neće imati negativne posljedice (Rustenbach, 2010).

društvenoj integraciji koja treba pomoći u prevladavanju nesigurnosti vezanih uz čimbenike koji su domaćima strani, poput drugačijih običaja, kulture i jezika (Rustenbach, 2010).

Osim Rustenbach, neki su autori istaknuli važnost drugih motivacija iza stavova o imigraciji, distinktivnih i od ekonomskih i od kulturnih briga. Lauren McLaren (2003), primjerice, stavove prema imigrantima nastoji objasniti putem teorije kontakta. Ona smatra da intimni kontakt u obliku prijateljstva na primjer, s pripadnicima manjinskih skupina, pod pravim okolnostima, značajno djeluje na smanjenje predrasuda kod pojedinaca. U ovoj studiji autorica kao kontrolne varijable uključuje faktor percipirane prijete na razini kulture i ekonomije. Rezultati istraživanja pokazuju da i nakon uključivanja ekstenzivnih kontrola za percipirane prijete, prijateljstva s članovima manjinske skupine proizvode niže razine isključivih preferencija. Ipak, kako i sama autorica smatra, teorija kontakta ima jedan temeljni problem. Radi se o problemu smjera kauzalnosti. Naime, pitanje je jesu li pojedinci koji su skloniji kontaktu ustvari oni koji su i inače manje skloni predrasudama, odnosno hoće li pojedinci koji gaje više predrasuda u startu automatski biti skloniji izbjegavanju takvih kontakata (McLaren, 2003: 913).

Nadalje, Otieno Kisiara (2015) objašnjava da narativi prisutni u javnom diskursu uvelike utječu na oblikovanje stavova o izbjeglicama. Ističe da njihov fokus na 'narative patnje' ustvari jača poziciju marginalnosti koja se veže uz izbjeglice (Kisiara, 2015: 163). Prema njoj, prikazi i narativi izbjeglica kao 'nemoćnih', 'patećih' i 'potrebitih', jača percepciju izbjeglica kao 'nesposobnih' da donose vlastite odluke (Kisiara, 2015: 164). Nadalje, to doprinosi stereotipima o izbjeglicama kao sigurnosnoj prijete, 'crpiteljima' lokalne ekonomije, te u mnogim slučajevima kao ekonomskim migrantima koji su 'zamaskirani' kao politički azilanti (Kisiara, 2015: 164).

James Dennison i Andrew Geddes (2021) predlažu treće objašnjenje. Prema njima, podrška ili protivljenje imigraciji određena je nečijom percepcijom o učincima imigracije na društveni konflikt. Konkretno, ovi autori tvrde da je protivljenje imigraciji kod pojedinaca izazvano njihovim uvjerenjem da imigracija povećava dugoročni rizik od međugrupnog društvenog konflikta (Dennison i Geddes, 2021). Iako ne poriču bliskost između svog objašnjenja i teze o kulturnoj prijete, Dennison i Geddes ovom problemu ne pridaju veću pažnju. Naime, istraživanje se ne bavi pitanjem koliko je osjećaj ugroženosti od potencijalnog međugrupnog društvenog konflikta povezan s ispitanikovom percepcijom kulturne bliskosti pojedine migrantske skupine.

Prema Abdulkaderu Sinnu i Timothyju Hellwigu (2016), istraživanja se dominantno usmjeravaju ili na osobna iskustva ili na sociotropske brige javnosti, ali se pritom zaboravlja koliki značaj ima identitet određene migrantske skupine. Prema ovim autorima, javnost povezuje različite vrste imigranata s različitim vrstama prijetnje, što zatim motivira pojedince da negativno reagiraju na imigrantsku skupinu povezanu s tom specifičnom prijetnjom. Ovu problematiku autori ispituju na primjeru stavova o muslimanskim i istočnoeuropskim imigrantima. Istraživanje utvrđuje da su stavovi prema muslimanskim imigrantima dominantno obilježeni brigom za sigurnost, a stav prema istočnoeuropskim useljenicima percepcijom ekonomske prijetnje. Također, istraživanje pokazuje da kada ispitanici promišljaju o useljenicima iz Istočne Europe, skloni su pokazivati zabrinutost za porast kriminala. S druge strane, kada razmišljaju o useljenicima muslimanima, promišljaju dominantno o kulturnim čimbenicima i kulturnoj prijetnji (Sinno i Hellwig, 2016).

Ispitujući hipoteze o percepciji prijetnje, te mogu li one objasniti antimuslimanske osjećaje u Europi, Egle Gusciute i suradnici (2020) također ustvrđuju da postoji hijerarhija prihvaćanja prema različitim etničkim skupinama. Rezultati njihovog rada pokazuju da je vjerojatnije da će Europljani izraziti antimuslimanske stavove nego antiimigrantske. Drugim riječima, u svim zemljama prisutna je distinktivna preferencija za ograničavanje muslimanske imigracije u usporedbi s drugim skupinama. Poput Sinna i Hellwiga, autori ove studije pronalaze da je glavni argument za ograničavanje muslimanske imigracije vezan uz sigurnosne brige, te da je muslimanska imigracija opetovano izjednačavana s terorističkim napadima. Što se tiče individualne razine, protivljenje muslimanskim imigrantima pripisuju strahu od 'islamske prijetnje', percipirane kao 'sukob civilizacija' (Gusciute et al., 2020: 4).

Osim identiteta ciljane migrantske skupine, Andrej Findor i suradnici (2021) ističu da je značajno kako javnost kategorizira migrante. Kako autori navode, prethodna istraživanja u zapadnoj Europi identificirala su pozitivnije stavove prema izbjeglicama nego prema migrantima općenito. To se povezuje s činjenicom da javnost procjenjuje da je potreba za međunarodnom zaštitom 'stvarnih' izbjeglica legitimna, dok su zahtjevi ekonomskih migranata percipirani kao neprihvatljivi. Međutim, istraživanje ovih autora nalazi da izbjeglice zapravo bude nepovoljnije stavove, veće nepovjerenje i veću socijalnu distancu u usporedbi s imigrantima i strancima. Takav zaokret objašnjavaju praksom u nastojanju koja 'rekategorizira' izbjeglice kao 'lažne', što učinkovito može delegitimirati percepciju njihove potrebitosti i zaslužnosti (Findor et al., 2021: 263).

Važnost identiteta određene migrantske skupine u formiranju stavova javnosti o njima potvrđuju i druga istraživanja koja su se bavila ispitivanjem grupno-specifičnih stavova. Zbog izraženo negativnog fokusa na islam i muslimane radi kontroverzi poput terorističkih napada, pitanja integracije imigranata iz muslimanskih zemalja, ratova u Afganistanu i Iraku i dr., mnogi su se bavili ispitivanjem stavova prema muslimanskim imigrantima.

Koristeći teoriju integrirane prijetnje, Karina Gonzalez i suradnici (2008) istražuju predrasude nizozemskih adolescenata prema muslimanskim manjinama. Tu su teoriju odabrali budući da mnoga istraživanja sugeriraju da strah i percepcije prijetnji igraju važnu ulogu u stvaranju predrasuda prema autsajderima. Teorija, naime, sugerira da postoje četiri temeljne vrste prijetnji koje mogu voditi predrasudama – realistične prijetnje, simbolične prijetnje, negativno stereotipiziranje i 'međugrupna tjeskoba' (Gonzalez et al., 2008: 669). Rezultati analize su pokazali da oko polovine nizozemskih adolescenata gaji negativne osjećaje prema muslimanima, te da predrasude prema muslimanima nisu bile u jasnoj vezi s realističnom prijetnjom, već simboličnom prijetnjom i stereotipima (Gonzalez et al., 2008).

Istraživanje Zana Strabaca i suradnika (2014) provedeno u Norveškoj, Švedskoj, Ujedinjenom Kraljevstvu i SAD-u došlo je do drugačijih rezultata. Naime, u ovoj studiji autori su nastojali ispitati jesu li muslimani u navedene četiri zemlje izloženi većim predrasudama i neprijateljstvu u odnosu na druge migrante. Prema nalazima studije, niti u jednoj od navedenih zemalja prosječne razine antimuslimanskih stavova nisu bile značajno više u odnosu na antiimigrantske stavove. Ipak, autori su istaknuli da je istraživanje provedeno u specifičnom momentu ekonomske krize 2009. godine, te je moguće da su grupne prijetnje povezane s ekonomijom nadjačale pretpostavljenu kulturnu prijetnju muslimanske imigracije (Strabac et al., 2014).

Autori su također uočili da obrana tradicionalnih vrijednosti i preuveličavanje kulturnih razlika predstavljaju dio suptilnih oblika predrasuda (Gonzalez et al., 2008: 668). O tome nešto detaljnije piše Shepard Masocha (2015) u svom radu. Prema njemu, za prepoznavanje diskriminatornog diskursa među ispitanicima, važno je razumjeti koncept 'ksenorasizma' (Masocha, 2015: 3). Naime, autor ističe da postoji razlika između 'starog' i 'novog' rasizma, koji je za razliku od 'starog', toliko suptilan da ga je teško identificirati i lako ga je ne primijetiti (Masocha, 2015: 3). Prema tome, ksenorasizam, kako Masocha tumači, predstavlja oblik 'novog rasizma', koji je kodiran kako bi zamaskirao vrlo snažno protivljenje prema migrantima, na način da izbjegava otvoreno rasističku terminologiju, dok se upušta u

predrasude ključnih birača koji u potpunosti razumiju neizrečenu ideju (Masocha, 2015: 7). Koncept je, kako Masocha ističe, uglavnom povezan s retorički vođenom vrstom predrasuda, usmjerenih na diskriminaciju, isključenje i marginalizaciju tražitelja azila, koji su ciljani ne toliko zbog svojih fenotipskih karakteristika poput boje kože, već na temelju specifične percepcije stranosti (Masocha, 2015: 7).

3. METODOLOGIJA

Kao što je ranije navedeno, ova studija želi ispitati kakvi su stavovi studenata fakulteta društvenih znanosti Zagrebačkog sveučilišta prema prihvatu izbjeglica općenito, te posebno u odnosu na njihovo porijeklo i percipiranu kulturološku bliskost. Istraživanje se fokusira na dvije skupine izbjeglica: one s Bliskog istoka te Ukrajine. Pri tome, interes ovog rada je razumjeti na koji način odabrana studentska populacija promišlja o prihvatu izbjeglica te pokazuje li različiti senzibilitet prema navedenim skupinama izbjeglica i zašto. Nadalje, rad želi razumjeti kako ova populacija zamišlja bliskoistočne i ukrajinske izbjeglice: koje im karakteristike pripisuju i zašto.

Ovaj prigodan uzorak odabran je iz nekoliko razloga. Naime, radi reprezentativnosti, stavovi javnosti najčešće se istražuju kvantitativnim metodama. Ipak, kao što pokazuju neke studije (v. npr. Baričević i Koska, 2017; Novak, 2022), za razumijevanje sadržaja stavova i motiva ispitanika, potrebno je provoditi i dublja istraživanja usmjerena na sadržaj stavova, a ona podrazumijevaju i kvalitativne metode. S obzirom na financijska i vremenska ograničenja, ovo istraživanje nije moglo obuhvatiti opću populaciju. S druge strane, istraživanja koja se bave stavovima domaće populacije prema izbjeglicama i migrantima još su relativno malobrojna, ali se dobar dio ovih studija fokusirao na studentsku populaciju. Utoliko, već imamo određeno znanje o trendovima formiranja stavova među ovom populacijom.

Primjerice, studija Drage Župarića-Iljića i Snježane Gregurović (2013) ispitala je kako studenti Sveučilišta u Zagrebu vide tražitelje azila te koji tip prijetnje (društvena, kulturna i zdravstveno-ekonomska) najbolje objašnjava negativne percepcije tražitelja azila. Studija nalazi da je doživljaj društvene i kulturne prijetnje dominantan, iako među studentima tehničkih i prirodnih znanosti postoji i percepcija zdravstveno-ekonomske prijetnje. Istraživanje Marka Mrakovčića i Margarete Gregurović (2020) o stavovima prema azilantima i migrantima s Bliskog istoka provedeno na populaciji studenata pravnih fakulteta u četiri hrvatska grada nalazi da se stavovi prema azilantima u dobroj mjeri preklapaju sa stavovima o migrantima s Bliskog istoka. Prema ovoj studiji, percepcija realne i simbolične prijetnje imala

je značajan utjecaj na formiranje stavova o prihvatu izbjeglica. Do sličnih nalaza dolazi i kvalitativna studija Vedrane Baričević i Viktora Koske (2017) provedena na općoj populaciji i studija Dore Novak (2022) provedena na populaciji studenata fakulteta društvenog usmjerenja na Zagrebačkom sveučilištu. Kako ove studije naglašavaju, ispitanici su bili skloni pojam migracija i izbjeglištva povezivati s izbjegličkom krizom na Bliskom istoku. Prema ovim studijama, ispitanici su prvenstveno zabrinuti za učinak ovih kretanja na kulturu i sigurnost te prema tome formiraju i svoj odnos prema prihvatu i zaštiti izbjeglica u Hrvatskoj.

Dosadašnja istraživanja imala su priliku ispitivati odnos prema izbjeglicama i percepciju prijete (posebice kulturološke) dominantno ispitujući odnos prema kulturološkim skupinama koje se percipiraju kao manje bliske – primjerice, one s Bliskog istoka ili iz afričkih zemalja (v.npr. Baričević i Koska, 2017; Centar za mirovne studije, 2013; Mrakovčić i Gregurović, 2020; Novak, 2022). S obzirom da je od 2022. godine u Hrvatskoj prisutan značajan broj izbjeglica iz Ukrajine, ova studija želi dalje propitati kako se postojeći trendovi uokvirivanja izbjeglištva reflektiraju na različite skupine izbjeglica – konkretno, ukrajinske izbjeglice nasuprot izbjeglica s Bliskog istoka. Rad će proučavati smatraju li se Ukrajinci kulturološki bliskijima te kakav to utjecaj ima na šire dimenzije stavova o ovoj populaciji te potpori njihovom prihvatu i zaštiti u Hrvatskoj.

Naravno, pitanje koje se nužno postavlja je koliko su stavovi ove populacije reprezentativni za širu javnost. Ovdje nema jednoznačnog odgovora. U određenoj mjeri, stavovi studentske populacije mogu reflektirati i stavove opće populacije. Primjerice, studija Marka Mrakovčića i Margarete Gregurović (2020) provedena na pravnim fakultetima u četiri hrvatska grada nalazi da stavovi ovih studenata u dobroj mjeri odražavaju stavove opće populacije. Ipak, ovo treba uzeti i s oprezom. Naime, niz inozemnih studija pokazao je da su stupanj obrazovanja i dob među najznačajnijim varijablama koje objašnjavaju stavove prema manjinama, uključivo migrantima i izbjeglicama (v. Hainmueller i Hopkins, 2014). Uz faktor dobi, gdje mlađa populacija pokazuje veću otvorenost prema različitostima, općenito se smatra da obrazovanje ima učinak liberalizacije. Pritom fakulteti društvenog usmjerenja prednjače pred onima prirodnog ili tehničkog usmjerenja (Hastie, 2007). Do sličnih rezultata došla je i ranije spomenuta studija Župarić-Iljića i Gregurović (2013): studenti društvenog usmjerenja Zagrebačkog sveučilišta bili su skloniji većoj otvorenosti prema tražiteljima azila od studenata tehničkih i prirodnih znanosti. Utoliko, rezultati ove studije mogu biti indikativni za širu populaciju, ali je potrebno uzeti u obzir i to da je moguće da su dob i stupanj obrazovanja ovih ispitanika imali liberalizirajući utjecaj.

Prikupljanje podataka provedeno je kvalitativnom istraživačkom metodom polustrukturiranog intervjua. Metoda intervjua odbrana je kako bi se provelo dubinsko istraživanje koje želi razumjeti kakav je sadržaj stavova i koja je pozadina tih stavova, odnosno kako objasniti percepcije ispitanika, prema njihovom vlastitom viđenju problematike. U polustrukturiranom intervjuu temeljna su pitanja zadana unaprijed, ali se u fazi prikupljanja podataka otvaraju i nove problematike, a koje se tada uključuju u daljnju provedbu istraživanja. Ova metoda usmjerena je na otvaranje novih perspektiva i stjecanje potpunijih uvida u nedovoljno istražena područja. Sve navedeno ovu metodu čini vrlo zanimljivom opcijom za prikupljanje podataka kada je riječ o kompleksnom i osjetljivom istraživanju poput ovog.

Ukupno je proveden 21 anonimni intervjui, u kojem su sudjelovali studenti i studentice četvrte i pete godine studija s triju društvenih fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: Fakulteta političkih znanosti, Pravnog fakulteta i Filozofskog fakulteta. Svi su intervjui provedeni uživo, u razdoblju od rujna 2023. do siječnja 2024. godine. U dva slučaja, ispitanici su naknadno, pismenim putem, zamoljeni da pojašne po jedan od svojih odgovora. Najkraći intervjui trajao je petnaestak minuta, a najdulji 45 minuta, no većina je u prosjeku trajala po pola sata.

Od 21 ispitanika koji je sudjelovao u istraživanju, po sedam ih je bilo sa svakog od triju fakulteta. Kao metoda uzorkovanja uglavnom je korištena tzv. 'snowball' metoda, odnosno metoda 'snježne grude', putem koje su ispitanici davali preporuke za druge ispitanike. Na Pravnom fakultetu ključno je bilo nastavno osoblje, koje je kontaktiralo studente tako što je poslan upit s mogućnošću dobrovoljnog javljanja. Ispitano je 10 ispitanika i 11 ispitanica, između 23 i 27 godina starosti, od kojih većina dolazi iz Zagreba, njih 12. Ostali su iz Zaprešića (3), Varaždina (2), Požege (1), Đurđevca (1), Krka (1) i Dvora (1). Što se tiče političke orijentacije ispitanika, njih dvanaestero pripada lijevom političkom spektru, troje ih pripada desnom političkom spektru, četvero pripada centru, dok se dvoje ispitanika izjasnilo kao apolitično. Kao što je vidljivo, u istraživanju su najznačajnije zastupljeni studenti iz Zagreba te studenti lijeve političke orijentacije. Ovo također može imati učinka na rezultate na sličan način kako je gore navedeno: moguće je da je istraživanje zahvatilo generalno liberalniju populaciju. Naime, politička orijentacija i stupanj urbaniziranosti pokazali su se značajnima u formiranju stavova studenata prema migrantima i izbjeglicama (v. npr. Mrakovčić i Gregurović, 2020; Župarić-Iljić i Gregurović, 2013).

Pitanja za intervjui bila su tematski grupirana u tri skupine, na način da bi svaki intervjui počinjao pitanjima vezanim uz općenite stavove ispitanika o tome kako gledaju na kulturne i

društvene različitosti, na migracije i prihvata stranaca općenito. Potom, bi uslijedila specifičnija pitanja koja su se odnosila na stavove prema izbjeglicama s Bliskog istoka i iz Ukrajine, tijekom kojih su ispitanici upitani o potrebi pružanja pomoći navedenim skupinama, mogućnosti njihove integracije u hrvatsko društvo, razini njihove ugone u slučaju određenog kontakta s tim skupinama i dr. Ovisno o odgovorima ispitanika i uslijed određenih nejasnoća, bila bi postavljena potpitanja koja nisu bila unaprijed pripremljena. Kao izdvojena pitanja, na kraju intervjua se od ispitanika tražilo da objasne vide li prihvat bilo koje od promatranih izbjegličkih skupina prijetnjom hrvatskoj kulturi, te vide li njihov prihvat prijetnjom nacionalnoj sigurnosti.

4. PRIKAZ NALAZA

4.1. OPĆENITI STAVOVI

Većina ispitanika pozitivno gleda na kulturne i društvene različitosti. Unatoč načelnoj otvorenosti prema različitostima, nekolicina ispitanika izražava i određene rezerve spram multikulturnog društva. Na raznolikosti prvenstveno gledaju kao na doprinos kulturnom obogaćenju, razbijanju monotonije, razvoju raznih ljudskih potencijala i tolerancije među stanovništvom, zbog čega ističu važnost uvažavanja svih različitosti i uživanja jednakih prava svih građana.

„Pa ja mislim da su one dobre, da su one poželjne, da iz njih zapravo može proizaći puno dobrih stvari za društvo. Mislim da svako društvo, moderno društvo, kao takvo je naravno iznimno različito i to treba zapravo podržavati i njegovati tu društvenu različitost i kulturnu različitost jer stvarno iz nje može nastati mnogo dobrog i lijepog za sve.“

(Ispitanik 20)

„Pa, ja smatram da danas postoji stvarno puno tih kulturnih različitosti..., i mislim da je stvarno u redu da smo mi nekako kulturno različiti, jer bilo bi dosadno da smo mi svi isti...“

(Ispitanica 14)

„Pa, moj stav je dosta otvoren. Prepoznajem kulturne različitosti i poštujem ih sve. Ne mogu reći da sam imala nekakvu veliku priliku upoznati baš mnogo različitih kultura, ali kroz putovanja upoznajem... Tako da, otvorenog sam uma, sve prihvaćam i rekla bih za sebe da sam osoba koja nema nekakve predrasude i stereotipe.“

(Ispitanica 12)

Unatoč načelnoj otvorenosti, dio je ispitanika izrazio zabrinutost u vezi izazova koje, po njihovom mišljenju, donosi multikulturno društvo. Uglavnom ih je brinula mogućnost pojave tenzija među stanovništvom zbog različitih vrijednosti i navika, a koje bi posljedično mogle dovoditi do konflikta unutar društva. Možda baš zbog takvih briga je velik broj ispitanika isticao obvezu prihvaćanja društvenih normi i vladavine prava svih članova zajednice, bez obzira na to otkuda dolazili, kao i želju održanja mirnog suživota zajednice.

„Pa smatram da sam prilično otvorena raznim kulturama, shvaćam pozadinu kulturoloških različitosti, ali kulturološke različitosti isto tako doprinose sudaru, tzv. clashu civilizacija, koje rezultira na kraju sukobom između nacija.“

(Ispitanica 3)

„Dakle, uvažavam različitosti u smislu, do neke mjere ih vidim kao bogatstvo, ali istovremeno držim da postoji, da postoje bolji i lošiji sustavi vrijednosti u smislu neki koji su razvijeniji, napredniji i za koje bi trebao biti imperativ da ih usvajamo i to bi bili ovi nekakvi, univerzalnije vrijednosti tako reći. Recimo, u jednom trenu će se to početi kositi, ta univerzalnost sa nekakvim lokalnim kulturama, običajima i tako dalje, i tako dalje, i u tom smislu sam sklon tome da, u jednom trenutku ću nauštrb tradicije odabrati jaku univerzalnost.“

(Ispitanik 17)

„Dakle moj stav o i kulturnim i društvenim različitostima je da su one u načelu dobre. Dakle, svako društvo je popunjeno različitim etnicitetima, popunjeno je različitim društvenim klasama, različitim oblicima ponašanja...Može svakako biti obogaćeno različitim, dakle, različitim ljudskim potencijalima, da tako kažem. No, naravno oni se moraju uvelike slagati. Dobro je da ti etniciteti prihvate načelnu vladavinu prava, i da kao takvi sudjeluju u jednoj, u jednoj zajednici, koja naravno može koegzistirati u miru i naravno nekom prosperitetu, koliko god to omogućava država.“

(Ispitanik 2)

Temeljem toga, većina je ispitanika bila podijeljenog stava oko toga žele li živjeti u homogenoj ili heterogenoj sredini, jer unatoč prednostima heterogene sredine, koja se prema ispitanicima prvenstveno očituje u doprinosu raznih ljudi zajednici, strahuju da bi potencijalni

izazovi koje, prema njima, ona sa sobom nosi, narušili javni red i mir, te onemogućili funkcioniranje zajednice. Zbog toga, kod dijela ispitanika heterogena sredina sa sobom povlači osjećaj svojevrstne nesigurnosti i neizvjesnosti, dok je homogena sredina često poistovjećivana sa skladom, harmonijom.

„Pa možda bih ja čak voljela, mislim ono, s jedne strane sve je super kad je homogeno. Nema svađa, sve je nekak mirno, bar bi tak trebalo biti ono, da svi imamo isti jezik, svi imamo istu vjeru, svi imamo sličan način oblačenja. Možda bi bilo manje i nekih razlika di se ljudi možda osjećaju i loše. Uvijek kad si pojedinac nije ti baš ugodno, a opet s jedne strane volim i taj dio heterogeni.

(Ispitanica 9)

„Pa iskreno više mi se sviđa otić možda u neke druge države koje su više heterogene. Mogu naučit puno o različitim kulturama i slično, a prvenstveno što se tiče naše države i Hrvatske, sviđa mi se što smo mi, ajmo reć, homogenija država. Nemamo tolko, jel, kulturoloških različitosti niti vjerskih, i mislim da je opet s jedne strane to i dobro za funkcioniranje same države. Mislim da lakše može funkcionirati nego kad imamo, nego kad je heterogena država.“

(Ispitanica 10)

„Pa mislim... da smo mi pretežito bili homogena zemlja, tako da mislim da je zapravo problem kod tih pridošlica kao iz novijih zemalja to što nekako nije dobro bila, to što nekako nije dobro provedena ta nekakva integracija. Tako da u tom smislu moj odgovor bi bilo vjerojatno da bi preferirala homogeno jer jednostavno nisam tolko upoznata sa nekakvim drugim kulturama... pa, eto, kao iz nekakvog prethodnog iskustva bi vjerojatno odgovor bilo da preferiram kao homogeno društvo nekako iz nekog osjećaja sigurnosti.“

(Ispitanica 13)

Nekolicina pojedinaca koji su pak izrazili preferenciju za život u heterogenoj sredini, smatraju kako su dobiti takve sredine, koje kao društvo možemo izvući puno bitnije u odnosu na izazove koji bi se eventualno mogli pojaviti.

„Pa ja bih više voljela da je heterogena. Mislim da puno više vrijednosti kao društvo možemo izvući, ako upoznamo više različitih ljudi iz različitih zemalja, različitih backgrounda, i evo primjer, kada sam bila u Bruxellesu me baš ono začudilo... kako svejedno grad super funkcionira, sređen je, nema nekih većih problema, iako dolaze ljudi od svugdje.“

(Ispitanica 6)

„Pa, mislim da je..., nikako ne bi volio da je isključivo homogena i mislim da čak ni ne može bit homogena, svi smo mi na kraju dana različiti samo kao pojedinci iako smo možda iz istog društva, iz iste kulture. Onaj, definitivno prema heterogenosti treba ići jer... mislim da su dobiti iz toga zapravo važnije nego izazovi koji se mogu javit.“

(Ispitanik 20)

O migracijama je također, većina ispitanika podijeljenog stava. S jedne strane, smatraju ih nužnima u vidu rješavanja problema poput nedostatka radne snage, poboljšanja demografske slike ili održanju socijalne države i slično. Istovremeno, ispitanici ističu kako „prihvatanje ne može biti apsolutno“ (Ispitanik 20), odnosno imigraciju vide kao „dvosjekli mač“ koji može dovesti i do određenih problema:

„Moj stav o tome je, da je to dvosjekli mač. Smatram da su i korisne, ali da su i prijetnja. Naravno, mogu biti korisne zato što, osim, popunjavanja raznih radnih mjesta, dakle, zaista ne možemo biti zatvoreni prema nikome i smatrati da nitko iz neke druge zemlje ne može pridonositi našem društvu. S druge strane, postoji velika opasnost zbog primarno dolaska ljudi iz nazadnijih kultura..., pa tako po meni jedan od najvećih problema je i jedan kulturološki odnos prema ženama, posebice, onih islamskih kultura.“

(Ispitanica 3)

Mogu i bit naravno korisne, ali istovremeno postoje naravno i opasnosti od onoga što bi se reklo kulturni nesklad ili sukobi kao mislim da to nije samo desna floskula, da to tih stvari zaista i može doći. Primjerice, ne znam, u trenutnoj situaciji, za Europu koja ima tako slab natalitet migracije su apsolutno nužne, ako ne želimo da nas se uruši, ne znam, zdravstveno, mirovinski fondovi i tako dalje i tako dalje. Ali, istovremeno mislim da to mora biti onako pažljivo sa tendencijom da se ipak asimilira ljude, kao da nema baš sad, pa evo u kontekstu istraživanja, da nemamo Hamasovce i slično, među sobom.“

(Ispitanik 17)

Na pitanje postoji li skupina stranaca koju bi radije prihvatili, većina je ispitanika izrazila preferenciju za prihvrat stranaca iz kulturološki bliskih sredina, prvenstveno drugih europskih zemalja:

„Da...mislim...da je puno lakše prihvatiti, ovako kao psihički, dolazak radnika koji su nam iz susjednih država... Oni se nekako stope s ostatkom grada... i nemate dojam da su oni na ulici, ovaj, a kada dođu ljudi, koji su dosta različiti od nas fizički, njih je puno lakše uočiti, tako da možda će ružno zvučati, ali oni se vide... I osim toga imam dojam da ovako radnici bijele puti, njih ne vidamo po parkovima, ne vidamo po nekim skupljalištima i to, dok ovi iz azijskih zemalja, imam dojam da se često nalaze na nekim oronulim mjestima, na madracima, na podovima, mislim da to još dodatno stvara neku odbojnost građana na njih.“

(Ispitanica 1)

„Pa sigurno da postoje, a to su većinom svi stranci iz država prije svega Europske unije, onda i Europe geografski. Razlog je vrlo jednostavan zato što smo, iako naravno povijesno dosta šaroliki, ali kulturološki smo vrlo slični. Ono, u 80 posto slučajeva društvene norme su nam jednake, a što se tiče onih koje ne bih primio, ne bih primio bilo koga tko bez obzira na svoju nacionalnost ili bilo koje drugo vanjsko obilježje, dovodi u opasnost život, imovinu i ostalo u Republici Hrvatskoj...“

(Ispitanik 8)

„Pa, sigurno je...da bi se možda ugodnije osjećao iz čisto neke navike da dolaze osobe koje su nekako kulturološki sličnije nama, znači, nisu, da su to recimo neki Europljani, nije bitno jesu li različite vjeroispovijesti, ali ipak Europa ima neki dugi period i dugu povijest njegovanja neke kulture..., dok se ipak postavlja pitanje da oni koji dolaze iz Azije, ne svi naravno, ali određeni mogu biti muslimani, a znamo da se neki postulati koji se pojavljuju u islamskoj vjeroispovijesti mogu pokazati u europskoj kulturi problematičnim.“

(Ispitanik 5)

Osim percipirane kulturološke bliskosti pojedinih skupina stranaca, neki su ispitanici smatrali da bi se prednost prihvata u zemlju trebala temeljiti prema određenim sposobnostima ili vještinama koje stranci posjeduju, a jedna je ispitanica smatrala kako bi prednost pri prihvatu u svakom slučaju trebali imati oni stranci koji dolaze iz krajnje nužnosti, poput ratnih izbjeglica.

„Pa to su možda, eto to šta sam rekla, iz ovih nekih država u kojima je trenutno rat. Znači, Bliski istok, u kojem jednostavno ljudi ne preživljavaju i onda ne znam, muškarci su u tom ratu, a žene strahuju i ne mogu preživjeti, nemaju od čega živjeti i onda mislim, da je za njih

stvarno nužno da negdje odu i da se spase. Tako da eto, njih mislim da trebamo prihvatiti svakako.“

(Ispitanica 15)

„Ja se u tom pitanju..., vodio bih se načelom meritokracije. Dakle, ukoliko se određena skupina stranaca pokaže kao ona koja može doprinijeti, dakle društvu u cjelini, ne mora nužno raditi u kvartarnom ili tercijarnom sektoru, može i primarni sektor, dakle industrija, građevina... A isto tako... mislim da bi ekonomski benefit bio veći, ukoliko prihvaćamo visokoobrazovane migrante, dakle ljude koje mogu doprinijeti ovom, kvartarnom sektoru, informatičkom sektoru... i koji mogu, uvelike uvesti značajnu količinu kapitala u zemlju, ili donijeti sa sobom taj kapital.“

(Ispitanik 2)

„...pa, evo da moram birati koje ćemo, koje ćemo migracijske skupine dobivat, sigurno bih išao na visokoobrazovano stanovništvo koje nam može pridonijeti, a..., i sam sam svjestan situacije da nam je zapravo potrebna niža stručna sprema da također obavlja neke niže poslove. Znači, okej, jedan-dva Tesle bi dobro došlo, al također nam civilizacija neće preživjeti bez automehaničara i graditelja što nam sad, hvala bogu, obavljaju Nepalci. Ima li jedna skupina koju ne bi prihvatio, pa skupinu migranata koja iza sebe ima sumnjiv dosje.“

(Ispitanik 21)

Da rezimiramo, na razini općenitih stavova vidljiva je blaga preferencija ispitanika prema životu u heterogenoj sredini, iako je značajan broj njih podijeljenog stava oko tog pitanja, kao i oko pitanja samih migracija, koje su prema njima, istovremeno i nužne i izazovne. Temeljem toga, većina je ispitanika izrazila preferenciju za prihvata stranaca iz kulturološki bliskih zemalja.

4.2. GRUPNO SPECIFIČNI STAVOVI

4.2.1. STAVOVI PREMA IZBJEGLICAMA S BLISKOG ISTOKA

Kod grupno-specifičnih stavova, najprije su se ispitali stavovi ispitanika prema prihvatu izbjeglica s Bliskog istoka, te su ispitanici prvo upitani za svoj stav o tome treba li Hrvatska pružiti pomoć izbjeglicama s Bliskog istoka. Većina ih je podržala mogućnost pružanja

pomoći bliskoistočnim izbjeglicama, istaknuvši da je Hrvatska dužna pomoći, ne samo iz nekog suosjećanja, već da se radi o njenoj „humanističkoj, ljudskoj zadaći“ (Ispitanik 20).

„Ja mislim da treba svim izbjeglicama pružiti pomoć i opet ću se vratiti na ono što sam reko, ja stvarno ne mislim da itko napušta svoju kuću zato što, mislim neki stvarno žele, ali velika većina u takvim izbjegličkim krizama je, zbog vanjskih razloga, ovaj, prisiljena napustiti svoj dom tak da čvrsto vjerujem da treba pomoć svakom čovjeku, nebitno tko je i šta je, a kamoli ne izbjeglicama koje od doma bježe od nevolja, zala i nečega što nisu sami sebi prouzročili nego je jednostavno tako.“

(Ispitanik 18)

„Apsolutno da iz istih razloga koje sam već navela. Plus, također, mislim da bismo mi kao nacija trebali imati malo više empatije i suosjećanja prema ljudima koji bježe od rata, a to ne vidim, onak, nimalo oko sebe i to mi je stvarno depresivno. Da, mislim da bismo ih trebali prihvatiti.“

(Ispitanica 11)

„Pa osobno smatram da samo moralna činjenica pomoć drugoj ljudskoj osobi, to smatram da treba napraviti. Treba pomoći drugom čovjeku. Ako dolazi iz velikog siromaštva, iz ratom pogođenih područja, i sami smo imali takvu situaciju ovdje, u ne tako dalekoj povijesti i većina ljudi koji su trenutno ovdje građani Hrvatske se sjećaju toga. I onda bi bilo vrlo dovoljno da netko ne bi prihvatio osobu neovisno od toga odakle je.“

(Ispitanik 7)

Doduše, treba istaknuti da je značajan broj ispitanika, uz načelno slaganje oko pružanja pomoći izbjeglicama koje dolaze s područja Bliskog istoka, u vezi toga imao i određene skepse. One su primarno vezane uz kapacitete potrebne za pružanje te pomoći, kao i sposobnost države da integrira te izbjeglice u hrvatsko društvo.

„Pa mislim da bi trebala... Mislim da stvarno je tu ključna uloga vlade, koja bi zapravo trebala kroz svoje politike osigurati jednako tako što osigurava sigurnost tim obiteljima koji dolaze s Bliskog istoka, da bi trebala osigurati jednaku takvu sigurnost i ljudima koji su tu kao u Hrvatskoj... Pa bi se i mi trebali osjećati sigurno u svojoj zemlji, a činjenica je da ti ako baciš nekoga u Hrvatsku, koji... nema niti taj jezik ni tu kulturu, niti tu vjeru niti bilo šta, mislim da kao dolazi do nekakvog raskola... Ne govorim da su oni loši ili dobri, opasni ili

neopasni, nego mislim da je ključna ta kao politika da se oni asimiliraju i integriraju, ne da ih se samo baci in medias res, ono, u Hrvatsku.“

(Ispitanica 13)

„Kad kažem da ima obavezu, obavezu pomagat tim ljudima, opet, se vraćam na to da, da je to u razumnoj mjeri. Imaju li obavezu putnici Titanika prihvatiti ljude koji se potapaju na čamac? Imaju, naravno, osim, ako će prihvat svih njih prevrnuti čamac, onda nema smisla jer svi tonu, ali dok god ih možeš prihvaćat, prihvati.“

(Ispitanik 21)

Uz navedene skepse, jedan je ispitanik u pitanje dovodio i njihov status „ratnih izbjeglica“:

Dakle, izbjeglica je osoba koja bježi od rata, koja je progonjena zbog onih zločina koji su političke prirode, odnosno zbog kaznenih djela koji su političke prirode ili zbog svoje rase...da ne ulazim u definiciju. Što se tiče toga, trenutno na Bliskom istoku, izuzevši sad ovu situaciju s Palestinom i Izraelom, ja ne vidim, možda griješim, odakle bi izbjeglice trenutno mogle dolaziti. Znači činjenica je da se na Bliskom istoku radi o skupini država koje su siromašne... trenutno mislim da tu uopće nije riječ o izbjeglicama.“

(Ispitanik 8)

Unatoč tome, samo se par ispitanika ustvari protivilo pružanju pomoći izbjeglicama s Bliskog istoka, kao glavni razlog navodeći nedovoljne resurse države, te prebacujući odgovornost prihvata državama za koje smatraju da bi im bile u stanju pružiti adekvatnu pomoć:

„Pa evo to što sam rekla, ja sam više stava da ne. Da ne bi trebali zato što nemamo. Hrvatska kao sama država nema ni dovoljan kapacitet dakle da pruži i da osigura sve te izbjeglice. I baš zbog toga što bi moglo doći do više i diskriminacije u samoj državi, ne bi ni oni bili prihvaćeni i mislim da se ni jedna ni druga strana ne bi osjećala ugodno.“

(Ispitanica 10)

„Pa ovako...sad...smatram da treba pomoći u onoj mjeri koja je pravno obvezna... a sad dalje pomagati svojevóljno, zapravo, Bliski istok sadrži mnoge vrlo bogate države sa puno prostora i puno sredstava i smatram da bi države poput Emirata, Saudijske Arabije, Bahreina, okej, cijelog Golfskog zaljeva zapravo trebale prihvaćati te izbjeglice, ali to oni ne žele, i budimo realni to je istina.“

(Ispitanica 3)

„Mi eventualno možemo pružiti prihvatilište za dalje..., treba ljudima pomoći..., ali pitanje je – kad je kraj. Ima li kraja, oćemo li ih primiti 100 000 pa za mjesec dana dođe 100 000 novih. Vidjela sam sada podatak da je u SAD-u u jednom danu na meksičkoj granici ušlo mislim 10 000 ljudi ilegalno, mislim koji su to brojevi. Onda bismo pričali za godinu, o ne znam, milijun ljudi.“

(Ispitanica 1)

Većina ispitanika smatra da će se izbjeglice s Bliskog istoka teže integrirati u hrvatsko društvo u odnosu na bilo koju drugu skupinu useljenika, jer, objašnjavaju, pri njihovoj integraciji postoji puno više barijera nego prednosti. Glavnom preprekom smatraju njihovu drugačiju kulturu, a pod tim zapravo podrazumijevaju religijske razlike, razlike u običajima, praksama i vrijednostima. Ispitanici islam doživljavaju kao nazadnu i nasilnu religiju, a njihove običaje i prakse smatraju kontradiktornima određenim društvenim normama i pravima uvriježenim u hrvatskom društvu, ali i Europi općenito. Upravo te razlike, kako navode, za sobom povlače niz drugih pitanja poput odgoja, ženskih prava, prava seksualnih manjina i drugo.

„Pa, nažalost, smatram da postoji više minusa nego pluseva što se tiče mogućnosti njihove integracije. Smatram da je to prvenstveno zbog kulture, odnosno, religije. Dakle, moramo shvatiti da su muslimani... vrlo ponosni vjernici, koji smatraju da bi ostali trebali prihvatiti njihovu religiju... oni kulturološki se u praksi ne vole integrirati, nego više vole da se integracija dešava oko njih.“

(Ispitanica 3)

„Pa mislim da je integracija kao takva dosta... izazovna jer mislim da ipak dolazimo iz društava koja jesu različita. Primarno je tu, već sam spomenuo, vjeroispovijest koja, znači oni su primarno muslimanske vjeroispovijesti, a ovdje je primarno kršćanstvo, i na primjer tu se mogu dogoditi određene poteškoće, bilo na razini odgoja, prava žena i tako dalje... zapravo treba pronaći balans između, s jedne strane, slobode vjeroispovijesti, svega, i s druge strane, nekih možda temeljnih vrijednosti koje mi ovdje ipak imamo, jel.“

(Ispitanik 20)

„Nažalost, mislim da integracija tih skupina ima više barijera nego prednosti. Velike barijere bi bile dakle jezik, vjera, jer ipak oni imaju, više različitih vjera, dakle, koje se baš ne poklapaju s ovim našim tu. Znači, to im ja mislim predstavlja veliki, neku veliku barijeru. A, i realno, mislim da koliko god se mi danas trudimo biti kao moderna i sveprihvaćena kao, tolerantna država, općenito tolerantno društvo, ipak baš i nismo. I kada god realno na ulici vidite nekog tko je drugačije boje kože, uvijek će vam nekako pogled otići prema njima, tako da mislim da ipak i rasa još uvijek ima kao veliki utjecaj na to.“

(Ispitanica 14)

Dio ispitanika spomenute „barijere,“ poput kulturnih i religijskih razlika, smatra fiktivnima, te kao jedinu stvarnu barijeru vide jezik, koja se, ističu, s vremenom također da svladati. U tom je procesu, naglašavaju, ključna uloga države, ali i cjelokupnog društva, kako bi integracijski proces izbjeglicama bio lakši, brži i bolji.

„Barijere su naravno jezične, primarno od svega. Sve ostalo se da nadmašit, a i jezik se da naučit, tako da to nije sad neki veliki problem. Nema tu sad nekih, sve barijere su po meni fiktivne zapravo. Ljudi ako se žele integrirat i žele radit, postići će to. Mi im to možemo omogućit, olakšat ili im otežat. Bolje bi bilo da olakšamo.“

(Ispitanik 7)

„Pa ja smatram, osobno mislim da mogu i ne mogu. To zaista, ne ovisi, ne gledam, ne treba gledati ljude, ne treba ih grupirati u skupine, već treba gledati individue... ponovno nije stvar etničkih razlika, nije stvar čak nužno ni religijskih razlika...ne radi se o neslaganju, nego se radi o mogućnosti toga kako će država se, a i ne samo država, kako će država obrazovati ljude, odnosno kako će se ljudi postaviti prema drugome i drugačijem, hoće li postojati pravni sustav koji će moći zaštititi i migrante, ali i domicilno stanovništvo. Ako ono postoji, onda bi trebale se stvari razvijati u pozitivnom smjeru...“

(Ispitanik 2)

Dio ispitanika spominje da je osobni kontakt s osobama s Bliskog istoka bio ugodan, odnosno neki napominju i da je povećanje imigracije doprinijelo njihovom otvaranju prema migrantima, ili konkretnije, migrantima s Bliskog istoka. Ovdje ostaje pitanje jesu li ispitanici, kada su govorili o kontaktu s osobama s Bliskog istoka, u stvari zamijenili etničke i kulturne skupine. Naime, moguće je da se radnike koji dolaze iz Nepala, Filipina, Indije i

Bangladeša percipira kao bliskoistočne migrante. To se prvenstveno očituje kada ispitanici opisuju svoje interakcije s „ljudima s Bliskog istoka“, a koje viđaju kao konobare u restoranima i kafićima, taksiste, građevinare ili kao dostavljače za Glovo, Wolt i dr. Pogledamo li podatke MUP-a iz prošle godine, a isti trend se zasad nastavio i u prva tri mjeseca ove godine, većina radnika iz udaljenijih zemalja, a koji su fizički vidljiviji zbog svoje boje kože, jezika i sl. ne dolazi s Bliskog istoka, nego zemalja kao što su Nepal, Filipini, Indija, Bangladeš i druge (MUP, 2024).

„Pa šta ja znam ono, kad bih naručila hranu doma, dostavu, onda bi došla osoba koja bi, koju bi po imenu i slici vidjela da je s Bliskog istoka, ali to je sve onak bilo u redu. Hrana je došla u normalnom stanju, rekli su mi dobro večer, dobar dan, na hrvatskom uglavnom, skroz ono pristojno, hvala doviđenja. Znači, to je jedini dosad moj kontakt i ono skroz u redu.“

(Ispitanica 6)

„...treba jednostavno kao dulji vremenski period jer jednostavno sad mi je normalnije vidjeti neku osobu s Bliskog istoka nego što mi je bilo prije dvije godine jer jednostavno, ono, sad sam ih više viđala na ulici, i sad ono kad već duži vremenski, mislim duži vremenski period, kad određeni vremenski period kohabitiram s njima onak u gradu, državi, onda vidim kao da ne postoji nikakav možda opravdan strah ili opasnost jer kao, eto baš sam sad vidjela i u kafićima i u restoranima kada vidim ljude koji su s Bliskog istoka, koji rade da su više nego uljudni, više nego marljivi i radni...“

(Ispitanica 13)

Zbog izraženih skepsi prema bliskoistočnim izbjeglicama među ispitanicima, mnogi su bili nesigurni oko prihvata većeg broja pripadnika te skupine, te su naglašavali da bi prihvata podržavali ukoliko bi bio kontroliran i odrađen postepeno.

„Problem sa prihvatom velikog broja u malo vrijeme je očit. Dakle, ja nemam ništa protiv prihvata izbjeglica, ali u nekom razumnom vremenu, u nekom razumnom broju. Dakle, broju koji se može integrirati. Smatram da treba biti kontrolirani priljev migranta i da migracija treba biti itekako kontrolirana, legalna, govorim o isključivo legalnoj migraciji...“

(Ispitanik 2)

„Pa bi. Mislim... jedino se ne bi osjećao ugodno, ako ih prihvati bez ikakvog sustava... određena kontrola treba bit, ljude treba popisat, ljudima treba dat nekakav oblik dokumenta, nešto, znači ko i svakom drugom građaninu ove države. Ali, kažem nekakav sustav...“

(Ispitanik 18)

„...ali bih definitivno išao polako s tim, korak po korak. Svakako ne bih naglio jer od toga bi samo kontraproduktivno ispalo. Ne bi pomogli njima, nego bi samo ozlojadili dvije skupine.“

(Ispitanik 21)

Nekolicina onih koji su se izravno protivili prihvatu većeg broja bliskoistočnih izbjeglica, smatrali su to prijetnjom sigurnosti, prvenstveno ženskoj sigurnosti:

„Pa ja bih rađe ne Bliski istok, ako ne moramo. Ako me baš, da mene pitaju, bi li rađe s Bliskog istoka ili neku drugu državu, mislim da je Bliski istok po kulturi najrazličitiji, rađe bih rekla neku drugu kulturu..., jer ako mi njih tu previše dovedemo, oni bi mogli imati i političke stranke i utjecati na donošenje zakona i takve stvari gdje mi žene možda nećemo imati pravo glasa.“

(Ispitanica 9)

„...pa ne bi se osjećala ugodno. Mislim, evo vidim da, na primjer, noću evo kad prolazim sama gradom, mislim da mi osobno ne bi bilo ugodno vidjet neku skupinu, evo, tih izbjeglica s Bliskog istoka..., mislim da imamo mi te neke predrasude da su ti... muslimani nekako drugačiji, krvoločnije nekako skupine više. Ne znam, uvijek imamo, povezano je to sa svim tim terorističkim napadima i slično, pa evo zbog tog možda ne bi osjećala ugodno.“ (Ispitanica

10)

Na pitanje bi li se osjećali ugodno da se izbjeglice s Bliskog istoka nađu u njihovoj blizini, većina je ispitanika ipak istaknula da bi to ovisilo o karakteru svakog pojedinca i njihovom odnosu prema drugima.

„Pa, bi, bi..., kažem opet svaka osoba se treba suditi isključivo po njoj, po njejoj osobnosti...“

(Ispitanik 18)

„Pretpostavljam da bi to ovisilo o njihovom karakteru..., ovisilo bi stvarno o karakteru tog čovjeka koji je došao sa Bliskog istoka, poklapamo li se ili ne.“

(Ispitanik 21)

Manji dio ispitanika izjavio je da bi se osjećali nelagodno ukoliko bi se izbjeglice s Bliskog istoka našle u njihovom susjedstvu, iz straha od porasta nesigurnosti u kvartu. Također, su se protivili uspostavljanju bližeg kontakta s njima, poput sklapanja braka, dok su oko sklapanja prijateljstva isticali da bi to ovisilo o karakteru osobe. Pritom, su naglasili da im ne bi smetalo da s njima zajedno studiraju.

„Na fakultetu dakako nema problema... Susjedstvo, pa da budem iskrena ne, jer smatram da jer kao i Hrvati koji žive u inozemstvu, najčešće se okupljaš oko jedne vrste etniciteta..., tako da mislim da to ne bi bila jedna obitelj nego bi nastalo cijeli neki kao zaseok. Brak vjerojatno ne bih. Iz osobnih razloga smatram da je religija jako bitna, u smislu kao ista, smatram da je jezik jako bitan, stil života, možemo reći, kulinarstvo, i cijela ono, šire shvaćanje obitelji, nuklearna i ova šira.“

(Ispitanica 1)

„Znači ne bi se osjećala ugroženo tipa da vidim dakle izbjeglicu na svom fakultetu, i slično, pogotovo ako se radi o nekom pojedincu. Međutim, možda da vidim neku veću skupinu ljudi u susjedstvu i slično, možda mi ne bi bilo svejedno iskreno...“

(Ispitanica 10)

„Ovako, znači meni se načelno ne sviđa, odnosno ovako, da imam sestru, nemam, ali da imam sestru, da imam kći, ne bih baš jako volio da ide za nekoga ko je malo radikalniji musliman..., ovo tu blizu faksa to me sve baš briga, nije mi to, ali ovo ne bih volio baš to da završe u nekim brakovima koji onda kako oni već znaju postupat s tim.“

(Ispitanik 17)

Da rezimiramo, na razini stavova prema izbjeglicama s Bliskog istoka, unatoč načelnoj podršci ispitanika u pružanju pomoći bliskoistočnim izbjeglicama, među njima su prisutne značajne skepse vezane uz promatranu skupinu, od kojih je najznačajnija skepsa prema mogućnosti integracije izbjeglica s Bliskog istoka u hrvatsko društvo. Zbog toga su mnogi ispitanici bili nesigurni u vezi prihvata većeg broja pripadnika ove skupine.

4.2.2. STAVOVI PREMA IZBJEGLICAMA IZ UKRAJINE

Prilikom ispitivanja stavova ispitanika prema prihvatu izbjeglica iz Ukrajine, većina je ispitanika podržala mogućnost pružanja pomoći ovoj skupini. Pomoć ukrajinskim izbjeglicama istovremeno su doživljavali kao osudu agresije, a samim time i kao poruku agresoru. Uz to, neki su ispitanici, isticali 'naše iskustvo' ratnih 1990.-ih godina, smatrajući to dodatnim razlogom za pružanje pomoći.

„Naravno, kažem pogotovo sad Ukrajina je puno specifičnije nego Bliski istok, ali bi reko da ti ljudi prolaze isto ono što smo mi prolazili devedesetih godina i baš eto iz toga mislim da bi bilo od nas bezobrazno i sramotno, jer možemo najbolje razumjet. Mi smo imali nedavno taj grozni rat i treba im pomoć pod svaku cijenu, a da ne kažem, a i prije sam izjavio da nekako ja smatram, eto čisto, laički da bi njih bilo još lakše integrirat u hrvatsko društvo nego li, na primjer ljude sa Bliskog istoka.“

(Ispitanik 18)

„Da. Naravno da je to nekako lakše odgovoriti sada. Pa, mislim principijelno bi trebalo pomoć izbjeglicama općenito svima, ali sa Ukrajinom je stvar da je relativno... jasna situacija oko toga ko je agresor ko nije agresor. Naravno, Ukrajinci su tu žrtve i pomoć njihovim izbjeglicama onda ne vidim samo kao pomoć izbjeglicama in general, nego kao jedan doprinos otpora protiv ruske agresije.“

(Ispitanik 17)

„Pa mislim da, da, svakako. Mislim da Ukrajina trenutno proživljava, ovaj slično kao što smo mi proživljavali vjerojatno prije 30 godina, da je u nekakvoj, ovaj, ratnoj okupaciji, pa tako da mislim da bi trebala sigurno pružati, ovaj, pomoć ljudima.“

(Ispitanica 13)

No, za razliku od stavova prema bliskoistočnim izbjeglicama, u ovom su slučaju ispitanici bili znatno manje skeptični prema promatranoj skupini, što se manifestiralo na više načina. Prvenstveno, nisu dovodili u pitanje njihov status izbjeglica. Naime, neki su ispitanici isticali da se radi o skupini ljudi, koja iz opravdanih razloga napušta svoju zemlju i bježi u druge, u usporedbi s ostalima, koji primarno dolaze zbog financijskih razloga:

„Isti razlog da, uvijek da. Mislim ovdje razlog nije toliko prirode poput posao i zapošljavanje koliko baš bijeg od rata i uvijek sam za to. Nemam nikakav problem s tim.“

(Ispitanica 12)

„Okej, ovo je sad druga ploča. Zvučat ću kao rasist. Zašto bi Hrvatska trebala pomoć Ukrajincima..., Ukrajinci imaju, ajmo reć, konkretniji razlog..., kao drugačiji neki dojam shvaćanja – aha, ovi su stvarno tu jer trebaju, a ovi su tu jer gledaju svoju korist, mislim i ovi gledaju svoju korist, ali drugačije...“

(Ispitanica 1)

Dio je ispitanika, doduše, u pitanje dovodio razmjere pomoći koju bi ukrajinske izbjeglice trebale primiti, budući da prevladava percepcija da se radi o dosta imućnoj skupini. Kako neki navode, taj su dojam stekli zahvaljujući, primjerice, činjenici da su od početka invazije na Ukrajinu u svojem lokalitetu viđali skupa vozila ukrajinskih registarskih tablica.

„Naime, čini mi se da iz Ukrajine ne dolaze izbjeglice kakve dolaze, po ekonomskoj strukturi, iz zemalja Bliskoga istoka, mislim da tu postoji jasna razlika da bliskoistočni državljani su mahom ekonomski siromašniji, deprivirani, u odnosu na ukrajinske izbjeglice koje mi se čine da dolaze iz više srednje klase, sudeći prema vozilima koja se kreću po zagrebačkim prometnicama, dakle to su automobili koje, iskreno, ne znam kako si može prosječni Hrvat sa prosječnom hrvatskom plaćom priuštiti, a prosječni Ukrajinac koji bi trebao imati manju prosječnu plaću eto vozi takav džip ili nekakvi bjesni auto..., mislim da Ukrajincima treba pomoć, ali treba isto tako pogledati koja je struktura...“

(Ispitanik 4)

„...tako da treba naravno pomoć, ali treba uvijek pomoć onima kojima pomoć stvarno je potrebna. A, čini mi se da u skupini ukrajinskih izbjeglica ima, ha, neću reći pozamašan dio, ali jedan dio, teško mi je to sad procijenit koliki, kojem ne bih rekao da treba pomoć nešto, u smislu pomoć financijske primarno.“

(Ispitanik 20)

„Smatram da bi Hrvatska trebala pružiti pomoć izbjeglicama iz Ukrajine opet onoliko koliko je to pravno obvezno. Sad, u kolikoj mjeri..., tu dolaze kod nas mnogi ljudi... koji nisu u nekim financijskim teškoćama sudeći po njihovim prijevoznim sredstvima.“

(Ispitanica 3)

Za razliku od izbjeglica s Bliskog istoka, skoro svi su ispitanici smatrali da bi se ukrajinske izbjeglice lako uklopile u hrvatsko društvo zahvaljujući prednostima, koje prema njima, karakteriziraju ovu skupinu. Kao prednosti skupine ispitanici su nabrajali sličnu kulturu, mentalitet, jezik i religiju. Također, su isticali fizičku sličnost kao jedan od atributa koji doprinosi njihovom stapanju s društvom. Osim toga, smatrali su i da je riječ o skupini s kojom imaju mnogo dodirnih točaka, od toga da također dolaze iz bivše socijalističke države, do toga da dijele iste probleme koji muče većinu, ako ne i sve posttranzicijske zemlje, poput korupcije. Zbog bliskosti koje osjećaju prema toj skupini, isticali su i da im se lakše poistovjetiti s njima te da zbog toga imaju i više razumijevanja za njih. Zbog toga su zaključili da bi i hrvatsko društvo bilo otvorenije prema njima što bi dodatno olakšalo njihovu integraciju u društvo.

„Pa smatram da, kad uspoređujem sa izbjeglicama s Bliskog istoka da bi se izbjeglice iz Ukrajine mogle lakše integrirati, prvo zato što, dakle, hrvatsko društvo bi ih automatski više prihvaćalo jer su nam, ajmo reć, bliži, opet kulturološki, religiozno i tako i pošto, jel, i Ukrajina i Rusija su nam relativno bliže da nam je to nekak emotivno bliže...“

(Ispitanica 6)

„Pa mislim da se mogu dobro, dobro integrirati. Sad će to možda ne znam, kolko će to sad krivo zvučati, ali opet, recimo da se, mislim da veliki utjecaj danas na integraciju ima ta rasa jer ipak mi na temelju fizičkog izgleda, to je onaj prvi dodir i prvi kontakt s osobom kojom ćemo imat... A što se tiče Ukrajinaca, ako bismo to sad uspoređivali sa migrantima, to jest izbjeglicama s Bliskog istoka, izbjeglice iz Ukrajine su nam ipak nekako sličnije fizički, i mislim da bi pod broj jedan zbog toga bila lakša integracija, a broj dva zbog jezika.“

(Ispitanica 14)

„Ali, mogu, oni su stvarno proeuropski nastrojeni, imaju problema i to istih problema kao i Hrvatska i ova naša, ajmo cijela reć ex-Yu regija, to su klasika korupcija i varanje i ovo i ono, ali pogotovo mislim da vi ne možete ni Ukrajinca raspoznat od Europljanina. Mislim da eto, čak iz takve neke strane, njihova integracija je sto puta lakša.“

(Ispitanik 18)

„Mislim da se lakše mogu integrirati... sličimo jedni drugima, jezik je relativno sličan, sigurno će oni prije naučiti hrvatski nego Azijati recimo. Imam dojam da u ovom slučaju, kada ih gledamo, nama je njih žao, a ako vidimo, azijske migrante njih nam nije toliko žao.“

(Ispitanica 1)

„...definitivno mislim da je lakša, da je lakša integracija čisto jer dolazimo iz nekog istog, rekao bih, kulturološkog kruga i društva, jel, znači Europe. Okej, oni su većinom pravoslavci, ovdje većinom je katoličanstvo, ali to je kršćanstvo, znači opet tu jesu neke vrijednosti dosta, dosta slične, onaj, ha imali smo i taj eto, kod nas je bilo socijalističko uređenje, tamo je bilo komunističko, znači možda nas i to donekle spaja tako da mislim da bi na toj razini se mnogo lakše integrirali stvarno jer jednostavno mislim da imamo možda i neki način života koji je sličniji i sve.“

(Ispitanik 20)

Neki su ispitanici izrazili i određene rezerve prema ukrajinskim izbjeglicama. Zbog percepcije da se radi o imućnoj skupini, dio ispitanika ih je doživljavao kao 'razmetljive' i 'nezahvalne' pojedince, koji se nalaze u povlaštenom položaju u odnosu na hrvatske građane. Također, su istaknuli da mediji doprinose njihovoj pretjeranoj viktimizaciji, što kod ljudi proizvodi kontraefekt. Osim toga, dio ispitanika, potencijalnu prepreku integraciji ukrajinskih izbjeglica vidi u njihovoj pretežito pravoslavnoj vjeroispovijesti. Smatraju da bi to moglo stvoriti tenzije između ukrajinskih izbjeglica i domaćeg pretežito katoličkog stanovništva, kao što je to bio slučaj između hrvatskog i srpskog stanovništva tijekom ratnih devedesetih. Uz to, kao potencijalne poteškoće, navodili su neznatne kulturološke razlike između istočnih i južnih Slavena, pri čemu su neki ispitanici izrazili stereotipan pogled na ukrajinske izbjeglice, opisujući ih kao 'stereotipne Slavene' koji imaju drugačiji, 'folklorni' stil oblačenja, a Ukrajinke kao 'lake' i 'zavodljive' žene.

„Rekao sam da su oni nama kulturološki bliski jer su Europljani, ali s druge strane, da, opet ću povući tu kartu religije, oni jesu pravoslavci i mi smo imali neke napetosti sa susjednom državom Srbijom, koji su isto pravoslavne vjeroispovijesti. Naravno, to u ovom kontekstu nije ista tenzija, ali, s druge strane, mogao bi predstavljati neki problem.“

(Ispitanik 5)

„Sigurno da se mogu lakše integrirati od ovih sa Bliskog istoka, ali ipak i tu postoje, ono, nekakve kulturološke razlike, ne samo to kaj su oni u SSSR-u, načelno mislim ono što je, ono što bi bio, ovaj istočni dio pod navodnicima Europe i zapadni, mislim da se ipak dosta razlikuje, ali, naravno i onda to može bit nekakva sada prepreka, ali ona je puno manja, kao puno je manja ta razlika i Ukrajina je dosta posebno sad od rata, dosta je pozapadnjena, pomalo je li. Ha da će to možda u prosjeku i dalje bit, ono što bi se reklo malo siroviji ljudi, kao vjerojatno često i da.“

(Ispitanik 17)

„Pa smatram da se mogu dobro integrirati u društvo, ono jednostavno, Europljani su i, s druge strane, su kršćani. I naravno da sličan kulturološki i religijski identitet, i da Slaveni su, doprinosi integraciji. To su činjenice, a sad...možda je ovo malo glupo reći, ali itekako shvatite tko je Ukrajinac, jer već srećem ljude, koji su tu neko vrijeme, budimo realni, nisu se potrudili naučiti vrlo sličan jezik ili često, često shvaćam te ljude kao razmetljive..., moram priznati da sam osjetila kulturološke razlike, oni su više... oni stereotipni Slaveni s memeova na Internetu, i zaista se osjeti veća razlika između te dakle, tih sjevernih Slavena, ne sjevernih, istočnih i južnih Slavena naravno.“

(Ispitanica 3)

„Mi nemamo tolike kulturne razlike. Imaju neku drugačiju hranu sam shvatila... Sam stil oblačenja, imaju nekakve drugačije sam shvatila. Imaju dosta malo, rekla bih, domaći stil, nešto u smislu našeg folkloru, šta nije neka barijera po meni, danas stil oblačenja. Vjerojatno tu ne bi mogli niti kupit takvu odoru, mislim mi imamo sve ono, H&M, Zara, klasika. I mislim, Ukrajinke su poznate kao jako lijepe žene, i kao maltene kurve, da znaju dobro to prodati.“

(Ispitanica 9)

Usprkos tome, uspoređujemo li stavove ispitanika prema izbjeglicama s Bliskog istoka s njihovim stavovima prema ukrajinskim izbjeglicama, možemo zaključiti kako su stavovi prema izbjeglicama iz Ukrajine daleko pozitivniji. To se dodatno očitovalo tijekom propitivanja ispitanika i njihovog odnosa prema prihvatu većeg broja ukrajinskih izbjeglica, te o tome kako bi se osjećali kada bi se ukrajinske izbjeglice našle u njihovoj blizini. Skoro nitko od ispitanika nije vidio problem u prihvatu većeg broja izbjeglica iz Ukrajine, niti tome da se ukrajinske izbjeglice nađu u njihovoj blizini. Za razliku od bliskoistočnih izbjeglica,

potencijalna blizina i kontakt s ukrajinskim izbjeglicama kod ispitanika nije izazivala osjećaj nesigurnosti i nelagode.

„Pa bi. Da, jer, ne znam, ja osobno nekako te ukrajinske izbjeglice ne doživljam baš puno drugačije nego sve druge ljude jer oni su, ne znam, da ne znamo možda otkud su ne bi ni primijetili, ne znam, i mislim da tako većina ljudi misli onako na prvi pogled jer ovi ljudi s Bliskog istoka možda imaju ta nekakva fizička obilježja na kojima se, ne znam, drugu boju kože, jezik koji je totalno drugačiji i vjeru i slično. A, nekako Ukrajinci možda su sličniji našem društvu pa onda bi i ljudi to lakše prihvatili i osjećali se ugodno među njima.“

(Ispitanica 15)

„Da, da. Definitivno, kažem, i mislim da, ono, možda ako uspoređujem možda bih čak nekako i lakše mogao ostvariti neki kontakt s njima, nego možda sa Bliskog istoka, to ipak je neka razina, ipak jesu malo više drukčiji od Ukrajinaca, koji su nam ako išta po boji kože slični, pa onda i na toj razini. Ali, da.“

(Ispitanik 20)

Po završetku intervjua, ispitanicima su postavljena dodatna dva, izdvojena pitanja. Izravno su upitani smatraju li prihvat bilo koje od dviju promatranih skupina prijatnijom hrvatskoj kulturi, te smatraju li prihvat ijedne od tih dviju skupina prijatnijom nacionalnoj sigurnosti RH. Što se prvog pitanja tiče, većina ispitanika, prihvat niti jedne od dviju promatranih skupina ne vidi nužno kao prijatniju hrvatskoj kulturi. U prilog tome, ispitanici su navodili primjere multikulturnih država poput SAD-a i velikih europskih gradova. Kako navode, usprkos raznolikom stanovništvu, ova društva imaju vlastiti identitet i kulturu za koje se, bez obzira na sastav stanovništva, ne čini da nestaju. Iako je ispitanicima bilo teško dati jednoznačan odgovor na ovo pitanje, jer smatraju i da to uvelike ovisi o uspješnoj integraciji tih skupina u hrvatsko društvo, mnogi su isticali da, prema njima, kultura kao takva nije nešto statično i nepromjenjivo, već upravo suprotno, budući da obično nastaje pod raznim utjecajima.

„Pa ne smatram da ikakve izbjeglice ili migranti igdje predstavljaju ikakav problem za lokalnu kulturu. Najbolji primjer toga su Sjedinjene Američke Države, koje su izgrađene na migraciji iz cijele Europe i kasnije Azije i Bliskog istoka i Afrike... Sve ove manje skupine i dalje imaju svoje lokalne zajednice, ali je multikulturalna država koja i dalje ima zapravo svoju kulturu iznad toga koju su razvili u zadnjih sto pedeset, dvjesto godina. I ne vidi se da to nestaje... Time automatski smatram da onda to ne bi trebalo Hrvatskoj biti ikakva prijatnija.“

(Ispitanik 7)

„Pa ne. Mislim, realno vidimo to iz primjera drugih gradova. Kad odeš u Rim, kad dođeš u Barcelonu, bilo koji neki veliki europski grad, koji je itekako poznat po svojoj dugotrajnoj kulturi, još od kojeg stoljeća prije Krista, a toliko je novih ljudi tamo, toliko je, ne novih, ali različitih tamo ljudi, naroda, kultura koji žive... i ne možeš reći da je taj grad izgubio svoju dušu ili kulturu koju je imao. Tako da mislim da to nije jedno s drugim povezano.“

(Ispitanica 12)

„Svaki strani element se može uklopiti u hrvatsku kulturu. Hrvatska kultura je naslijeđe praslavenske kulture i ono što ju čini hrvatskom je to da se odmakla od te kulture uz pomoć drugih elemenata koji su u nju integrirani, od talijanskog utjecaja koji je vršen na nas, pa do osmanskog u koliko god kratkom periodu da je to trajalo, austrijskog, mađarskog, to su sve elementi koje danas vjerojatno niti ne primjećujemo, al koji su integrirani u hrvatsku kulturu. Jesu li stranci prijetnja hrvatskoj kulturi, pa, ne nužno, ovisi kako se integriraju. Ako se integriraju, kao što su to radile generacije i generacije prije njih onda ne bih rekao da su promjena..., da su prijetnja hrvatskoj kulturi nego samo njeni nastavak.“

(Ispitanik 21)

Manji dio ispitanika smatra kako bi prihvat bliskoistočnih ispitanika potencijalno mogao predstavljat prijetnju hrvatskoj kulturi, dok ukrajinske izbjeglice smatraju previše sličnima hrvatskoj kulturi da bi je ikako ugrozili.

„Pa, iz Ukrajine... Što se tiče Ukrajine smatram da ne, jer kulturno je to vrlo slično... Što se tiče s Bliskog istoka, mislim, predstavljat prijetnju kulturi..., u svojoj osnovi da. Jer, ako, ako se nađe jedna skupina ljudi koja, koja makar sa petnaest, dvadeset posto sudjeluje u udjelu stanovništva, da naravno da će ti ljudi početi, da će ti ljudi sa sobom ponijeti nešto.“

(Ispitanik 8)

„Pa da. Smatram da predstavlja prijetnju kulturi, pogotovo, evo zato šta od početka postavljamo više heterogenija sama država, narušava se znači naša kultura, dakle, naša vjera, pogotovo kad dolazi do miješanja onak naših ljudi s ljudima s Bliskog istoka. Ako se, dakle, ožene, tako da da, dolazi do prijetnje.“

(Ispitanica 10)

Oko drugog pitanja, o tome predstavlja li prihvata, bilo koje od tih dviju skupina, prijetnju nacionalnoj sigurnosti RH, ispitanici su bili jako podijeljeni. Najviše njih, isticalo je da to uvelike ovisi o tome kako je provedena integracija tih skupina u društvo, te ni na ovo pitanje nisu mogli dati jednoznačan odgovor. Prema njima, teoretski, prihvata bilo koga može biti potencijalna prijetnja sigurnosti, no istovremeno ističu da se ta prijetnja, uvelike može minimizirati dobro osmišljenom politikom integracije. Također, su isticali, da, do sada, nisu čuli ni za jedan veći incident u Hrvatskoj vezan uz ove skupine.

„Pa mislim da...Mislim da bi vlada trebala svojim politikama, ovaj, osigurati da to ne bude slučaj. Mislim da, ono što sam se dotakla u nekom prethodnom pitanju da se sa takvim izbjeglicama najčešće polazi s nekakvog depriviranog položaja, pa da ih se iskorištava u pogledu nekakvih radnih prava, socijalnih prava i tako dalje. Mislim da ukoliko bi to duže trajalo... mislim da bi sigurno došlo do nekakve, do nekakve pobune s njihove strane, do nekakve onako, štrajka za njihovim pravima što je potpuno opravdano. Stoga mislim da bi zapravo vlada tu trebala odigrati ključnu ulogu...da kroz svoje politike omogući nekakav veći stupanj integracije, da upozna hrvatske državljane kao sa takvim pridošlicama. Tako da, mislim da trenutno ne možemo govoriti o nekakvoj prijetnji za nacionalnu sigurnost, ali mislim da ukoliko kao taj, ti postupci vlade ne bi bili provedeni, ovaj, u nekakvom doglednom periodu da bi moglo postojati prijetnja kao nekakvoj nacionalnoj sigurnosti.“

(Ispitanica 13)

„Pa ne, ne mislim. Mislim... ima problema ovdje i s njima i bez njih, i ne vidim da su oni na taj način prijetnja.“

(Ispitanica 16)

Ipak značajan je broj ispitanika smatrao da, dok ukrajinske izbjeglice, zahvaljujući lakšoj integraciji u hrvatsko društvo, ne predstavljaju prijetnju nacionalnoj sigurnosti države, da bi prihvat bliskoistočnih izbjeglica mogao biti sigurnosna prijetnja. Među ispitanicima je prevladavala percepcija, da bi se među toj skupini izbjeglica, mogli nalaziti pritajeni teroristi i islamski radikali, što im je ulijevalo osjećaj nesigurnosti. Njihovoj sumnjičavosti također su doprinosili razlika u demografskom sastavu dviju izbjegličkih skupina, budući da su isticali kako bliskoistočne izbjeglice gotovo u potpunosti čine mladi muškarci. Sumnjičavosti ispitanika, doprinijela je i percepcija ukrajinskih izbjeglica kao legalnih imigranata, a

bliskoistočnih izbjeglica kao ilegalnih imigranata. Svega je troje ispitanika smatralo da bi prihvat obiju skupina mogla bit prijetnja nacionalnoj sigurnosti.

„Specifičnost je to što su oni ulazili većinom ilegalno, većinom preko šuma, većinom preko dolina i osjećaš se kao da ti je lopov ušao u kuću, jer ti ulazi kroz šume, kroz polje, kroz rijeke, odjednom ti moraš stavljati policajce na granicu jer je to pitanje nacionalne sigurnosti... Ukrajinci su zatražili azil, ušli na granične prijelaze, ne ulaze baš preko šuma...“

(Ispitanica 1)

„Što se tiče Ukrajinaca, rekao bih da ne. Što se tiče ljudi s Bliskog istoka, trenutna situacija je takva da uglavnom dolaze migranti, dakle ja osobno, a pratim brojne vijesti ne vidim gotovo nikad ni jednu ženu, ni jedno dijete da ilegalno prelazi granicu. Vidim muškarce u najboljim godinama, i onda kad se to spoji sa klimom u kojoj su oni odrasli, jednostavno, iako želiš, ne možeš ne biti sumnjičav i blago uplašen.“

(Ispitanik 8)

Da rezimiramo, na razini stavova prema izbjeglicama iz Ukrajine, ispitanici uvelike podržavaju pružanje pomoći ukrajinskim izbjeglicama, te su značajno manje skeptični prema prihvatu većeg broja pripadnika ove skupine. Većina smatra da bi se ukrajinske izbjeglice lako uklopile u hrvatsko društvo, te da za razliku od izbjeglica s Bliskog istoka ne predstavljaju potencijalnu prijatnju nacionalnoj sigurnosti države.

5. RASPRAVA

Na početku istraživanja ispitanici su općeniti stavovi ispitanika, koji su pokazali da ispitanici pozitivno vrednuju kulturne i društvene različitosti, te cijene njihov doprinos kulturnom bogatstvu. Iako je bilo za očekivati da će ispitanici pozitivnije odgovarati na općenita pitanja (v. npr. Baričević i Koska, 2017; Centar za mirovne studije, 2013), već tijekom tog dijela istraživanja, pokazalo se da su ispitanici podijeljenih stavova oko mnogih pitanja, poput toga žele li živjeti u homogenoj ili heterogenoj sredini, odnosno podijeljenih stavova oko samih migracija. Davali su ambivalentne odgovore na postavljena pitanja ili naglašavali kompleksnost problematike. Tako primjerice, na pitanje što misli o migracijama, jedan ispitanik odgovara: *„Mislim da je pregeneralno uopće odrediti migracije kao pojavu, ovisit će o migraciji naravno... da migracija može biti pogodna, najbolji primjer toga je SAD. Za*

Indijance je očito bilo nepogodno, al SAD realno, SAD se obogatio na tome što najbolji od najboljih sa svih strana svijeta dolaze tamo i obogaćuju zemlju, to jest, brain gain za njih, brain drain za sve ostale“ (Ispitanik 21).

Unatoč tome, što su ispitanici pozitivno vrednovali kulturne i društvene različitosti, daljnjim ispitivanjem utvrđeno je da ispitanici ustvari povoljnije gledaju na useljenike koje percipiraju kulturno bližima. To jasno i kažu. Primjerice, na pitanje postoji li skupina stranaca koju bi radije prihvatili, većina ispitanika izražava preferencije za prihvatom stranaca iz kulturološki bliskih sredina, prvenstveno drugih europskih zemalja. Kulturno bliske skupine ispitanici su preferirali jer su smatrali da će se zbog sličnijih vrijednosti i društvenih normi lakše uklopiti u hrvatsko društvo, a zbog čega će ih i građani više prihvaćati: *„Pa, normalno da sam otvoreniji prema ljudima koji su sličnijih kulturnih skupina poput naših, pa Slaveni..., nekih susjednih država... Dok, kada netko dolazi iz tipa Centralne Afrike, normalno da je to veća potreba za prilagodbom i malo je teže prihvatiti nekog. Tako da postoji to, ajmo reć, bias u jedan smjer“ (Ispitanik 7).*

Osim toga i u skladu s nekim od prethodno navedenih istraživanja (v. Dennison i Geddes, 2021) tijekom ispitivanja općenitih stavova, pokazalo se da ispitanike prihvrat izbjeglica brine zbog straha od dugoročnog rizika međugrupnog društvenog konflikta. Ključna razlika ovdje je, što se taj strah kod ispitanika ne odnosi na prihvrat izbjeglica općenito, već na onu skupinu koju percipiraju kulturno različitom, u ovom slučaju, izbjeglice s Bliskog istoka.

Da ispitanici povoljnije gledaju na useljenike koje percipiraju kulturno bližima, pokazalo se i tijekom ispitivanja grupno-specifičnih stavova. Negativnije stavove ispitanici su većinom imali prema prihvat izbjeglica s Bliskog istoka, te su predrasude prema njima uglavnom temeljili na strahovima da će ugroziti naš kulturni identitet, osobnu sigurnost, a neki su ispitanici u pitanje dovodili i njihovu političku odanost, tako je jedna ispitanica rekla: *„Ja se bojim da bi moglo doći do Trećeg svjetskog rata, a tada ne znam da li bih htjela da je netko tko nije moj, na primjer, mislim mi ne znamo na čiju će stranu stat Sirija ili Afganistan. Uglavnom, kad bi došli takvi milijun Sirijaca, milijun Afganistanca, ja ne znam uopće na čiju bi oni stranu stali. Ko bi bio tad glavni, dal bi oni bili na toj strani i u unutar nas radili razdor i državu“ (Ispitanica 9).* Ispitanici su smatrali da će se bliskoistočne izbjeglice teško uklopiti u hrvatsko društvo, prvenstveno zbog drugačije kulture, odnosno religije, koju su doživljavali kao nazadnu i nasilnu, a što bi dugoročno gledano, prema njima, izazvalo mnoge probleme u društvu. Takvi su nalazi u skladu s istraživanjem Hainmuellera i Hopkinsa (2014)

gdje autori objašnjavaju kako su stavovi uglavnom oblikovani sociotropnim brigama o kulturnom utjecaju useljenika i razlikama temeljenim na rasi, vjeri i drugim obilježjima percipiranima kao prijetnjom nacionalnom identitetu (Hainmueller i Hopkins, 2014).

Pogrešno bi bilo zaključiti da je svaka skepsa ili dilema koju su ispitanici izrazili nužno predrasuda prema određenoj skupini. Par je ispitanika, recimo, otvorilo određena pitanja s kojima se sve zemlje, koje primaju značajan broj imigranata, suočavaju, a odnosi se na to može li liberalna demokracija biti univerzalistički model za sve i koliko načelo otvorenih granica može biti dosljedno provedeno.

„...Držim... da postoje bolji i lošiji sustavi vrijednosti u smislu neki koji su razvijeniji, napredniji i za koje bi trebao biti imperativ da ih usvajamo i to bi bili ovi nekakvi, univerzalnije vrijednosti tako reći. Recimo, u jednom trenu će se to početi kositi, ta univerzalnost sa nekakvim lokalnim kulturama, običajima i tako dalje, i tako dalje, i u tom smislu sam sklon tome da, u jednom trenutku ću nauštrb tradicije odabrati jaku univerzalnost. Recimo, ne znam, običaji poput obrezivanja ili tako nekaj, pa i puno blaži običaji od toga su nešto što mislim da ne valja, da treba mijenjati... “ (Ispitanik 17).

Međutim, pokazalo se da među ispitanicima itekako postoji hijerarhija prihvaćanja prema različitim etničkim skupinama, budući da je većina izražavala preferencije prema prihvatu ukrajinskih izbjeglica. Naime, ta je skupina, među ispitanicima doživljavana kao neproblematična, zbog, kako su isticali, mogućnosti lakog uklapanja u hrvatsko društvo, zahvaljujući njihovoj sličnoj kulturi, religiji, jeziku i dr. I rezerve, koje su neki ispitanici imali u vezi ove skupine, nisu bile toliko značajne poput onih, koje su ispitanici izražavali u vezi izbjeglica s Bliskog istoka.

Kao što su ispitanici u istraživanju Sinne i Hellwiga (2016) povezivali različite vrste imigranata s različitim prijetnjama, i ovdje je percipiranje specifične prijetnje vodilo pojedince da negativno reagiraju na skupinu povezanu tom specifičnom prijetnjom. Dok su bliskoistočne izbjeglice, među većinom, videne kao potencijalna kulturna i sigurnosna prijetnja, svega je par ispitanika, ukrajinske izbjeglice, vidjelo kao potencijalnu ekonomsku prijetnju: *„Ali, mislim da ne možemo samo pričati o njima, ono što se mnogi boje reći da trenutno izbjeglice iz Ukrajine itekako stvaraju negativan, ovaj, utjecaj na tržištu nekretnina i ne samo tamo..., ali kad vama dođe netko i počne nuditi 700 € za stan pa, nadalje, prigovara svemu, a prigovaraju budimo realni apsolutno svemu, dok se većina država pita kako će preživjeti mjesec, e tu je onda problem“ (Ispitanica 3).*

Izravno upitani, da li prihvataju ijedne od dviju promatranih skupina smatraju prijateljskom hrvatskoj kulturi, većina je odgovorila negativno. Uzmemo li u obzir razlike u stavovima prema promatranim skupinama, njihove izjave na prvi pogled djeluju kontradiktorno, stoga je potrebno naglasiti da ispitanici ni na ovo pitanje nisu davali jednoznačne odgovore, već su isticali kako to uvelike ovisi o uspješnosti njihove integracije u društvo. Budući da većina ispitanika smatra da će se ukrajinske izbjeglice zbog slične kulture dobro integrirati u društvo, istovremeno su ih doživljavali i kao manju prijateljsku društvu u svakom pogledu, u odnosu na izbjeglice s Bliskog istoka. Zbog toga, možemo zaključiti da je početna teza ovog rada potvrđena, odnosno da su stavovi studenata prema izbjeglicama iz Ukrajine zbog percipirane kulturološke bliskosti pozitivniji, u usporedbi sa stavovima prema izbjeglicama s Bliskog istoka.

6. ZAKLJUČAK

Posljednja dva velika izbjeglička vala koja su zahvatila Europu, pa tako i Hrvatsku, dovela su do porasta broja pripadnika različitih etničkih skupina, prvenstveno izbjeglica s područja Bliskog istoka i iz Ukrajine. Od početka dolaska ukrajinskih izbjeglica, evidentan je drugačiji pristup i tretman prema tim izbjeglicama u odnosu na prihvat izbjeglica s Bliskog istoka, među europskim zemljama. Stoga, je ovo istraživanje nastojalo pružiti dublje uvide u taj fenomen ispitujući stavove studenata prema navedenim skupinama.

Sukladno početnim pretpostavkama, ispitivanje je pokazalo da studenti pokazuju različiti senzibilitet prema dvjema izbjegličkim skupinama. Konkretno, možemo zaključiti da su stavovi studenata prema izbjeglicama iz Ukrajine pozitivniji u usporedbi sa stavovima prema izbjeglicama s područja Bliskog istoka. Preferencija studenata za prihvat izbjeglica iz Ukrajine, znatno je oblikovana njihovom percepcijom ukrajinskih izbjeglica kao kulturološki bliske skupine. Taj se utjecaj izravno očitovao dok su ispitanici objašnjavali svoju potporu prihvatu i zaštiti izbjeglica iz Ukrajine, nabrajajući njihove karakteristike, odnosno 'prednosti' nad drugom skupinom poput, slične kulture, religije, jezika, mentaliteta, fizičke sličnosti i dr. Istovremeno, kada su govorili o izbjeglicama s Bliskog istoka, izražavali su rezerve koje imaju oko prihvata ove skupine, a koje su se uglavnom odnosile na kulturne razlike koje ih karakteriziraju, poput drugačije religije, vrijednosti, običaja i praksi. Te razlike smatraju barijerama uklapanju bliskoistočnih izbjeglica u hrvatsko društvo. Ispitanici su također, ovu skupinu češće percipirali kao potencijalnu kulturnu i sigurnosnu prijateljsku. Posljedično, ispitanici su iskazivali veću potporu prihvatu ukrajinskih izbjeglica, koje su zbog bliskosti

kultura doživljavali kao manju prijatnu i smatrali da će se uspješno integrirati u hrvatsko društvo.

Kao neke od preporuka za daljnja istraživanja ovog fenomena i stjecanje dubljih uvida u stavove ljudi prema raznim skupinama useljenika, dobro bi bilo ispitati i stavove studenata tehničkih i prirodnih znanosti, radi mogućnosti provedbe komparativne analize stavova studenata tehničkih i društvenih znanosti. Ukoliko je moguće, dobro bi bilo proširiti istraživanje i na studente drugih sveučilišta, te na širu populaciju. Osim toga, sa sve većim povećanjem broja stranih radnika u Hrvatskoj, koje su i ispitanici ovog istraživanja često spominjali, zanimljivo bi bilo ispitati stavove i prema prihvatu ove skupine stranaca.

7. POPIS LITERATURE

Baričević, Vedrana; Koska, Viktor (2017). *Stavovi i percepcije domaće javnosti o nacionalnim manjinama, izbjeglicama i migrantima*. Zagreb: Centar za mirovne studije

Centar za mirovne studije (2013). *Istraživački izvještaj – Zatupljenost i indikatori diskriminacijskih i ksenofobičnih stavova u Republici Hrvatskoj*. [650373.Istrazivanje \(1\).pdf](#)

consilium. europa. eu (2023) Izbjeglance iz Ukrajine u EU-u <https://www.consilium.europa.eu/hr/infographics/ukraine-refugees-eu/> (pristupljeno 25.10.2023.)

Čačić-Kumpes, Jadranka; Gregurović, Snježana; Kumpes, Josip (2012). Migracija, integracija i stavovi prema imigrantima u Hrvatskoj. *Revija za sociologiju*. 42 (3): 305-336

data. unhcr. org (2023) Ukraine Refugee Situation <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (pristupljeno 25.10.2023.)

De Coninck, David (2023). The refugee paradox during wartime in Europe: How Ukrainian and Afghan refugees are (not) alike. *International Migration Review*. 57 (2): 578-586

Dennison, James; Geddes, Andrew (2021). Thinking Globally about Attitudes to Immigration: Concerns about Social Conflict, Economic Competition and Cultural Threat. *The Political Quarterly*. 92 (3): 541-551

Dražanova, Lenka (2022). Why are Ukrainian refugees welcomed in Central and Eastern Europe? <https://blogs.eui.eu/migrationpolicycentre/why-are-ukrainian-refugees-welcomed-in-central-and-eastern-europe/> (pristupljeno 25.10.2023.)

Facchini, Giovanni; Mayda, Anna Maria (2009). Does the Welfare State Affect Individual Attitudes toward Immigrants? Evidence across Countries. *Review of Economics and Statistics*. 91 (2): 295-314

Findor, Andrej; Hruška, Matej; Janovská, Petra; Pobudová, Michaela (2021). Re-examining public opinion preferences for migrant categorizations: „Refugees“ are evaluated more negatively than „migrants“ and „foreigners“ related to participants' direct, extended and mass-mediated intergroup contact experience. *International Journal of Intercultural Relations*. 80: 262-273

Gonzalez, Karina Velasco; Verkuyten, Maykel; Weesie, Jeroen; Poppe, Edwin (2008). Prejudice towards Muslims in The Netherlands: Testing integrated threat theory. *British Journal of Social Psychology*. 47: 667-685

Gusciute, Egle; Mühlau, Peter; Layle, Richard (2020). All Welcome Here? Attitudes towards Muslim Migrants in Europe. *International Migration*. 00: 1-17

Hainmueller, Jens; Hopkins, Daniel J. (2014). Public Attitudes Toward Immigration. *Annual Review of Political Science*. 17: 225-249

Hasselbach, Christoph (2016). Postignut sporazum EU-Turska <https://www.dw.com/hr/postignut-sporazum-eu-turska/a-19127615> (pristupljeno 14.4.2024.)

Hastie, Brianne (2007). Higher education and sociopolitical orientation: The role of social influence in the liberalisation of students. *European Journal of Psychology of Education*. 22 (3): 259-274

Hellwig, Timothy; Sinno, Abdulkader (2017). Different groups, different threats: public attitudes towards immigrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 43 (3): 339-358

Henajk, Andrija (2018). Migrantska kriza 2015. i determinante stavova birača. *Političke analize*. 9 (36): 3-9

Jamet, Marie (2023). War in Ukraine: which European countries host the most refugees? <https://www.euronews.com/2023/09/20/war-in-ukraine-which-european-countries-host-the-most-refugees> (pristupljeno 25.10.2023.)

Kirk, Isabelle (2022). Are attitudes to Ukrainian refugees unique? <https://yougov.co.uk/politics/articles/43122-are-attitudes-ukrainian-refugees-unique> (pristupljeno 26.10.2023.)

Kisiara, Otieno (2015). Marginalized at the centre: How public narratives of suffering perpetuate perceptions of refugees' helplessness and dependency. *Migration Letters*. 12 (2): 162-171

Kumpes, Josip (2018). Religioznost i stavovi prema imigrantima u Hrvatskoj. *Migracijske i etničke teme*. 34 (3): 275-320

Markovčić, Marko; Gregurović, Margareta (2020). Neprijatelj pred vratima? Ili kako studenti prava iz četiriju najvećih hrvatskih gradova doživljavaju azilante i migrante s Bliskog istoka. *Sociologija i prostor*. 58 (3): 291-328

Masocha, Shepard (2015). *Asylum Seekers, Social Work and Racism*. London: Palgrave Pivot London

McLaren, Lauren M. (2003). Anti-Immigrant Prejudice in Europe: Contact, Threat Perception and Preferences for the Exclusion of Migrants'. *Social Forces*. 81 (3): 909-936

Mesić, Milan; Bagić, Dragan (2011). Stavovi hrvatskih građana prema kulturnim različitostima. *Migracijske i etničke teme*. 27 (1): 7-38

Moise, Alexandru D.; Dennison, James; Hanspeter, Kriesi (2023). European attitudes to refugees after the Russian invasion of Ukraine. *West European Politics*.

MUP (Ministarstvo unutarnjih poslova) (2015). Statistički pokazatelji tražitelja međunarodne zaštite za 2015. [medjunarodna_zastita_2015.pdf \(gov.hr\)](#) (pristupljeno 25.10.2023.)

MUP (Ministarstvo unutarnjih poslova) (2023). Statistike izdanih dozvola za boravak i rad za 2023. godinu [statistike 2023 boravak i rad.pdf \(gov.hr\)](#) (pristupljeno 14.4.2024.)

MUP (Ministarstvo unutarnjih poslova) (2024). Mjesečne statistike izdanih dozvola za boravak i rad za siječanj 2024. godine [Mjesečne statisike siječanj 2024.pdf \(gov.hr\)](#) (pristupljeno 14.4.2024.)

MUP (Ministarstvo unutarnjih poslova) (2024). Mjesečne statistike izdanih dozvola za boravak i rad za veljaču 2024. godine [Mjesečne statisike veljaca 2024.pdf \(gov.hr\)](#) (pristupljeno 14.4.2024.)

MUP (Ministarstvo unutarnjih poslova) (2024). Mjesečne statistike izdanih dozvola za boravak i rad za ožujak 2024. godine [Mjesečne statisike ožujak 2024.pdf \(gov.hr\)](#) (pristupljeno 14.4.2024.)

Novak, Dora (2022). *Kultura i stereotipi: stavovi studenata društvenih znanosti Sveučilišta u Zagrebu prema kulturnim različitostima*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu: Fakultet političkih znanosti

Petrachin, Andrea; Abdou, Hadj, Leila (2022). Explaining the remarkable shift in European responses to refugees following Russia's invasion of Ukraine. <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2022/03/09/explaining-the-remarkable-shift-in-european-responses-to-refugees-following-russias-invasion-of-ukraine/> (pristupljeno 26.10.2023.)

Rustenbach, Elisa (2010). Sources of Negative Attitudes toward Immigrants in Europe: A Multi-Level Analysis. *International Migration Review*. 44 (1): 53-77

Strabac, Zan; Aalberg, Toril; Valenta, Marko (2014). Attitudes towards Muslim Immigrants: Evidence from Survey Experiments across Four Countries. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 40 (1): 100-118

vijesti. hrt. hr (2022) COFOE: Direktivu o privremenoj zaštiti zaslužuju sve izbjeglice <https://vijesti.hrt.hr/eu/cofoe-direktivu-o-privremenoj-zastiti-zasluzuju-sve-izbjeglice-6362080> (pristupljeno 25.10.2023.)

Župarić-Iljić, Drago; Gregurović, Margareta (2013). Stavovi studenata prema tražiteljima azila u Republici Hrvatskoj. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*. 22 (1): 41-62

7.1. OSTALI IZVORI

1. Intervju – Ispitanica 1, Fakultet političkih znanosti, 28.9.2023., Zagreb
2. Intervju – Ispitanik 2, Fakultet političkih znanosti, 29.9.2023., Zagreb
3. Intervju – Ispitanica 3, Fakultet političkih znanosti, 30.9.2023., Zagreb
4. Intervju – Ispitanik 4, Fakultet političkih znanosti, 2.10.2023., Zagreb
5. Intervju – Ispitanik 5, Fakultet političkih znanosti, 3.10.2023., Zagreb
6. Intervju – Ispitanica 6, Fakultet političkih znanosti, 4.10.2023., Zagreb
7. Intervju – Ispitanik 7, Fakultet političkih znanosti, 9.10.2023., Zagreb
8. Intervju – Ispitanik 8, Pravni fakultet, 19.10.2023., Zagreb
9. Intervju – Ispitanica 9, Pravni fakultet, 24.10.2023., Zagreb
10. Intervju – Ispitanica 10, Pravni fakultet, 27.10.2023., Zagreb
11. Intervju – Ispitanica 11, Filozofski fakultet, 2.11.2023., Zagreb
12. Intervju – Ispitanica 12, Pravni fakultet, 13.11.2023., Zagreb
13. Intervju – Ispitanica 13, Pravni fakultet, 13.11.2023., Zagreb
14. Intervju – Ispitanica 14, Filozofski fakultet, 21.11.2023., Zagreb
15. Intervju – Ispitanica 15, Filozofski fakultet, 24.11.2023., Zagreb
16. Intervju – Ispitanica 16, Filozofski fakultet, 30.11.2023., Zagreb
17. Intervju – Ispitanik 17, Filozofski fakultet, 1.12.2023., Zagreb
18. Intervju – Ispitanik 18, Pravni fakultet, 7.12.2023., Zagreb
19. Intervju – Ispitanik 19, Pravni fakultet, 7.12.2023., Zagreb
20. Intervju – Ispitanik 20, Filozofski fakultet, 21.12.2023., Zagreb
21. Intervju – Ispitanik 21, Filozofski fakultet, 12.1.2024., Zagreb

SAŽETAK

Ovaj je rad ispitivao stavove studenata triju fakulteta društvenih znanosti Sveučilišta u Zagrebu prema izbjeglicama iz Ukrajine i s Bliskog istoka. Cilj rada bio je utvrditi kakvi su sadržaji stavova studenata prema navedenim skupinama te razlikuju li se i kako stavovi prema izbjeglicama s Bliskog istoka u odnosu na one iz Ukrajine te kako to možemo objasniti. Prikupljanje podataka provedeno je metodom polustrukturiranog intervjua. Prikaz rezultata istraživanja, podijeljen je na tri cjeline, pri čemu su u prvom dijelu predstavljeni općeniti stavovi studenata prema društvenim razlikama, u drugom, stavovi studenata prema izbjeglicama s Bliskog istoka, a u trećem, stavovi studenata prema izbjeglicama iz Ukrajine. Istraživanje je pokazalo da su stavovi studenata prema izbjeglicama iz Ukrajine pozitivniji u usporedbi sa stavovima prema izbjeglicama s područja Bliskog istoka. Takva je preferencija studenata bila znatno oblikovana njihovom percepcijom ukrajinskih izbjeglica kao kulturološki bliske skupine.

Ključne riječi: stavovi studenata, ukrajinske izbjeglice, bliskoistočne izbjeglice, kulturološka bliskost

ABSTRACT

This study researched attitudes of students from three faculties of social sciences at the University of Zagreb towards refugees from Ukraine and the Middle East. The aim of the study was to determine the content of students' attitudes towards the above mentioned groups, how do attitudes towards refugees from the Middle East differ from those of refugees from Ukraine and how can we explain it. The data was collected using the method of a semi-structured interview. The study's results are divided into three parts, with the first part presenting the general attitudes of students towards social differences, the second presenting the attitudes of students towards refugees from the Middle East and the third presenting the attitudes of students towards refugees from Ukraine. The research showed that students' attitudes towards refugees from Ukraine were more positive compared to attitudes towards refugees from the Middle East. This preference among students was largely shaped by their perception of Ukrainian refugees as a culturally similar group.

Key words: student attitudes, Ukrainian refugees, Middle Eastern refugees, cultural similarity